

Sovyetler Birliği Açısından Arap-İsrail Anlaşmazlığı

The Arab-Israeli Conflict from the Soviet Union's Perspective

Mehmet Erkan KILLIOĞLU

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi,
Siyasal Bilgiler Fakültesi,
Çanakkale, Türkiye

ÖZ

İkinci Dünya Savaşı sonrasında, Birleşmiş Milletler (BM), öncelikli konuları arasına girmesi sebebiyle, Filistin'deki İngiliz İdaresinin durumunu tartışmak üzere toplanmıştır. Yapılan toplantı sonrasında İngiltere, bölgedeki idaresini sonlandırma kararı almış ve bölgenin İsrail ve Filistin adı altında kurulacak iki devlet arasında pay edilmesini öngören Taksim Planı kabul edilmiştir. Filistin'deki Yahudiler bu gelişmeyi memnuniyetle karşılarken, Araplar ise bu duruma karşı çıkmış ve kabul etmemiştir. Zira Arap yönetimleri, nüfus çoğunluğunun Araplardan yana olduğu Filistin'de, azınlık durumundaki Yahudilerin ayrı devlet kurmasının kabul edilemeyeceğini ifade etmiştir. Ancak 1948 yılı Mayıs ayında Yahudiler Filistin'de, İsrail adı altında bir devlet kurduklarını ilan etmişlerdir. Bu ilan üzerine Arap-İsrail anlaşmazlığı ve ilk Arap-İsrail Savaşı da resmen başlamıştır. Ortaya çıkan bu anlaşmazlık ve neden olduğu savaşlar 20'inci yüzyılın ikinci yarısında bölgeyi ve dünya siyasetini şekillendirmiştir. İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde dünyanın iki büyük devlet ve İkinci Dünya Savaşı'nın da galipleri arasında olan ABD ve Sovyetler Birliği arasında rakip kamplara ayrılması Ortadoğu'yu ve Arap-İsrail anlaşmazlığını da etkilemiştir. ABD ve Sovyetler Birliği ile onların müttefikleri olan devletler arasında başlayan ve Soğuk Savaş adı verilen rekabet ve gerginlik bölgeye de taşınmıştır. Bunun sonucunda iki büyük devlet Arap-İsrail anlaşmazlığında da taraf olmak durumunda kalmıştır. Bu rekabette Araplara destek vermesine rağmen Sovyetler Birliği yönetimi, İsrail'i yok etmenin Arap-İsrail anlaşmazlığının tek çözüm yolu olduğu düşünmemiştir. Ancak Araplar arasında dillendirilen bu söyleme itiraz da edilmemiştir zira mevcut durum Sovyetler Birliği'nin Ortadoğu'da varlık göstermesi ve etkin olmasını kolaylaştırmıştır. İşte bu çalışmada bu anlaşmazlık ve Sovyetler Birliği'nin bu anlaşmazlığa yönelik tutumu ve dâhli mercek altına alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Sovyetler Birliği, ABD, Soğuk Savaş, Arap-İsrail Anlaşmazlığı, 1967 Altı Gün Savaşı, 1973 Ramazan/Yom Kippur Savaşı

ABSTRACT

After the Second World War, the United Nations (UN) convened to discuss the situation of the British Administration in Palestine. After the meeting, Britain decided to end its rule in the region and the Partition Plan, which envisaged dividing the region between two states to be established under the name of Israel and Palestine, was accepted. While the Jews in Palestine welcomed this development, the Arabs opposed this situation. The Arab leaders stated that it was unacceptable to established them a sovereign state in Palestine, because the Jews are a minority. However, in May 1948, the Jews declared independence. With this declaration, the Arab-Israeli conflict and the first Arab-Israeli War officially began. This resulting conflict and the wars it caused shaped the region and world politics in the second half of the 20th century. In the post-World War II period, the world divided into two rival camps between the United States and the Soviet Union, two great powers and the winners of the Second World War. The rivalry and tension called the Cold War, which started between the USA and the Soviet Union and their allies, also affected the region. As a result, the two great powers had to take sides in the Arab-Israeli conflict. In this study, Soviet Union's the attitudes and involvement towards this dispute will be critized.

Keywords: Soviet Union, USA, Cold War, Arab-Israeli Conflict, Six Days War of 1967, Ramadan/Yom Kippur War of 1973

Geliş Tarihi/Received 25.10.2024
Kabul Tarihi/Accepted Yayın 29.12.2024
Tarihi/Publication Date 30.12.2024

Corresponding Author/Sorumlu Yazar:
Mehmet Erkan Killioğlu

E-mail: mehmeterkan@comu.edu.tr

Cite this article

Killioğlu, M. E. (2024). The Arab-Israeli Conflict from the Soviet Union's Perspective. *Journal of International Relations Studies*, 4(2), 108-124.

Content of this journal is licensed under a Creative Commons Attribution-Noncommercial 4.0 International License.

Giriş

29 Kasım 1947'de yeni kurulan Birleşmiş Milletler (BM), Filistin'deki İngiliz Manda İdaresi'nin durumunu tartışmak üzere toplanmıştır. Toplantı sonrasında İngiltere, bölgedeki idaresini sonlandırma kararı almış ve bölgenin Arap ve Yahudi devleti adı altında kurulacak iki devlet arasında pay edilmesini, Kudüs'ün ise özel bir uluslararası rejime tabi olmasını öngören Taksim Planı kabul edilmiştir (Bileydi Koç, 2006: 56-57). Filistin'deki Yahudiler bu gelişmeyi memnuniyetle karşılarken, Araplar ise bu duruma karşı çıkmış ve kabul etmemiştir. Zira Arap yönetimleri, nüfusun büyük kısmını Arapların oluşturduğu bir bölgede kendilerine sınırların dayatılmasının kabul edilemez olduğunu ifade etmiştir (Louis ve Shlaim, 2012, s. 3). Bunu takiben 1948 yılı Mayıs ayında Filistin'deki Yahudilerin İsrail adı altında bir devlet kurduklarını ilan etmelerinin akabinde Arap-İsrail anlaşmazlığı ve ilk Arap-İsrail Savaşı da resmen başlamıştır. Ortaya çıkan bu anlaşmazlık ve neden olduğu savaşlar 20'inci yüzyılın ikinci yarısında bölgenin kendisini ve dünya siyasetini derinden etkilemiştir. Bu dönemde dünyanın iki büyük devlet ve İkinci Dünya Savaşı'nın da galipleri arasında olan ABD ve Sovyetler Birliği arasında rakip kamplara ayrılması Ortadoğu'yu ve Arap-İsrail anlaşmazlığını da etkilemiş, iki devlet arasındaki Soğuk Savaş adı verilen rekabet ve gerginlik bölgeye de taşınmıştır. Bunun sonucunda iki büyük devlet Arap-İsrail anlaşmazlığında da taraf olmak durumunda kalmıştır. İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesinden 1989 yılında Sovyetler Birliği'nin yıkılmasına kadar geçen dönemde Arap-İsrail anlaşmazlığı, ABD ve Sovyetler Birliği arasındaki rekabet alanlarından biri olmuştur. Bu dönemde ABD'li siyaset yapıcılarının görüşüne göre Sovyetler Birliği, ABD başta olmak üzere Batılı ülkelerinin Ortadoğu'daki etkisini kırmak veya yok etmek için sıklıkla Arap-İsrail anlaşmazlığını kullanmaya çalışmıştır (Slater, 1990/1991, s. 557). Bu yüzden bölgedeki Sovyetler Birliği etkisi ve fiili varlığı, Batı dünyası tarafından anlaşmazlığın makul ve her iki tarafın da kabul edebileceği bir çözüme ulaşmasına en büyük engel olarak kabul edilmiştir. Bu yüzden ABD, Sovyetler Birliği'nden gelen ve Ortadoğu'daki sorunlara çözüm amaçlı olduğu iddia edilen önerilerin neredeyse tamamına muhalif olmuş ve Sovyetler Birliği'ni diplomatik girişimlerden dışlamaya çalışmıştır. Bu olaylar ve girişimlere verilebilecek en önemli örnekler 1967 Altı Gün Savaşı ve 1973 Ramazan/Yom Kippur Savaşı ile 1967-1970 yılları arasında cereyan eden Yıpratma Savaşı'dır (Rizvi, 1989, s. 22-24; Kochavi, 2024, s. 223-248). ABD'nin bu politikası kısmen de başarılı olmuş ve Sovyetler Birliği'nin Ortadoğu'daki etkisi sınırlandırılmıştır. Aynı tutumu Sovyetler Birliği de ABD'ye karşı sergilemiştir.

Soğuk Savaş döneminde ABD ve Sovyetler Birliği, önemli doğal kaynakları ve stratejik konumu sebebiyle aralarındaki rekabeti Ortadoğu'ya da taşımış ve bu bölgede de kıyasıya rekabete girmişlerdir. Bu rekabeti şiddetlendiren ve Sovyetler Birliği'nin Ortadoğu'daki mevcudiyet talebinin arkasında yatan temel sebep Batılı devletleri Ortadoğu enerji kaynakları ve bu kaynakların kontrolünden uzaklaştırmak ve bölgeden geçen ulaşım hatlarının denetimini eline geçirmekle sınırlı değildir. Bu sayılanlara ek olarak Sovyetler Birliği bölgedeki mevcudiyetini sağlam temellere dayanmasını istemiş ve bu sebeple bölge ülkeleri nezdinde etki tesis etmeye de çalışmıştır. Bu yüzden başta ABD olmak üzere Batılı ülkeler bölgedeki Sovyet varlığını kendileri ve çıkarları açısından bir tehdit olarak görmüşlerdir. Bu sebeple Sovyetler Birliğinin faaliyetlerini sabote etmeye ve Ortadoğu'da etkili olmalarını önlemeye gayret göstermişlerdir (Freedman, 1987, s. 170). Bu da taraflar arasındaki rekabeti arttırmıştır. Ancak bu rekabet her zaman kesintisiz bir güç yarışı şeklinde cereyan etmemiştir. Bu duruma en güzel örnek BM'de kabul edilen Filistin paylaşım planıdır. Sovyetler Birliği, 1947 yılında BM'de İsrail kuruluşuna destek vermiştir. Bu dönemde Sovyetler Birliği Siyonist söylemle de yakından ilgilenmiştir (Krammer, 1973, s. 103). Zira Sovyet yönetimi, ABD'deki Yahudi nüfusun lobi faaliyetleri ve siyasi nüfuzunun etkisi ile ülke yönetimini etkileyeceğini ve İsrail'in tanınmasını sağlayacağını öngörmüştür. Bu noktada İsrail'in tarafsızlığını sağlamak ve Batı dünyası ile yakınlaşmasını önlemek için Sovyetler Birliği, İsrail'i tanımıştır. Sovyetler Birliği, İsrail'i kendi yanına çekme adına Çekoslovakya üzerinden ülkeye silah temin etmiştir. Ancak yine de İsrail'in Batı ile yakınlaşmasına engel olamamıştır (Krammer, 1973, s. 107-108).

İsrail ve Ortadoğu konusunda rekabet halinde olan ABD ve Sovyetler Birliği, 1956 Süveyş Krizi'nde Ortadoğu'daki dengenin tamamen bozulmaması için Fransa-İngiltere-İsrail grubuna karşı denge kurmaya çalışmıştır (Cohen, 1990, s. 199-222; Gerges, 1994, s. 64-71; Ovendale, 1996, s. 140-177; Sayıgı ve Shlaim, 1997, s. 156-185; McNamara, 2003, 207-239; Petersen, 2006, s. 1-19 ve 60-92; Smith, 2012, s. 42-66; Doran, 2016, s. 186-214). Bu kapsamda dönemin ABD Başkanı Eisenhower, İsrail'i Mısır'a saldırmaması için açıktan uyarmıştır (Giancola, 2013, s. 21). İki devlet ayrıca bir sonuca ulaşmayacağına farkında olmalarına rağmen karşılıklı görüşmelerde bulunmuştur zira taraflar bu görüşmelerin, özellikle sıkıntılı konularda kendilerini istemedikleri bir doğrudan çatışmaya girmekten koruduğunu da görmüştür (Suri, 2003, s. 245-259; Daigle, 2012, s. 19-25; Tudda, 2015, s. 67-93; Jackson, 2019/2020, s. 129-162). Bu yüzden bu yöntem tüm Soğuk Savaş dönemi boyunca uygulanmıştır. 1970'li yıllardan itibaren, özellikle de Yom Kippur Savaşı'ndaki kısmi başarıdan sonra, Arap dünyasının önemli ülkelerinden ve Sovyetler Birliği'nin Ortadoğu'daki en önemli müttefiklerinden birisi olan Mısır, Sovyetler Birliği ile arasına mesafe koymaya başlamıştır (O'Ballance, 1997). Mısır'ın bu tutumu Sovyetler Birliği'ni Ortadoğu'da askeri ve diplomatik alanda yalnızlaştırmıştır. Bu durum 1978 yılında imzalanan Camp David Antlaşması ile tescil edilmiştir. Ancak ABD, Sovyetler

Birliği'nin Arap-İsrail çatışmasındaki niyeti ve amaçlarını yanlış yorumlamıştır.

ABD, İkinci Dünya Savaşı'nın galip devletlerinden birisi olarak İngiltere'nin dünya siyasetindeki yeri ve hâkim konumunu almaya istekli olmuş, bu kapsamda özgür dünyanın savunucusu ve Batı dünyasının lideri olma iddiasıyla ortaya çıkmıştır. Karşısına ise bir diğer galip devlet olan Sovyetler Birliği rakip olarak çıkmıştır. Hâkim güç olma iddiasında bulunan bu iki devlet arasında ortaya çıkan rekabet ise her geçen gün artmış, önce Avrupa'da daha sonra da Ortadoğu'da varlığını hissettirmiştir. Bu durumu normal karşılamak icap eder zira dönemin ABD Başkanı D. Eisenhower, Ortadoğu'yu dünya üzerindeki en önemli stratejik bölge olarak nitelendirmiştir. Oysa aynı dönemde Sovyetler Birliği açısından Ortadoğu öncelik sıralamasında en başta gelmemektedir. Sovyetler açısından öncelikli odaklanması gereken bölgeler, ülkenin sınır komşusu olan Avrupa ve Uzakdoğu olmuştur (Campbell, 1972, s. 127). Ortadoğu bölgesi ülkenin bölgeler arası öncelik sıralamasında en sırada yer almamıştır (Freedman, 1987, s. 176-177).

ABD, kendisi açısından önemli bir bölge olan Ortadoğu ile ilgili Sovyet yaklaşımlarını doğru değerlendiremediği için bu bölgede Sovyet etkisi ve varlığını istememiş, bölgedeki Sovyet varlığını Batı dünyasının güvenliği ve istikrarına doğrudan bir tehdit olarak görmüştür. Bu durum Ortadoğu enerji kaynakları ve ulaşım yolları sebebiyle daha da belirgin ve kritik bir hale gelmiştir. Yukarıda sayılanlar sebebiyle ABD'nin bakış açısından özgür dünyanın ayrılmaz bir parçası olan Ortadoğu'da Sovyet etkisinin tesisinin önlenmesi hayati önemde olmuş, Sovyetlerin girişimleri de saldırganlık ve yayılcılık olarak okunmuştur. Oysa Sovyetler Birliği de ABD'ye benzer saiklerle harekete geçmiştir. Güneye doğru yayılmayı ve Akdeniz'e inmeyi öngören geleneksel Rus politikası sebebiyle Rus devleti 200 yıldan fazla bir süre Osmanlı Devleti ile savaşmıştır. Bu politika Sovyetler Birliğine de miras kalmıştır. Bu politika ve ona dayanılarak geliştirilen stratejiler savunma amaçlı yaklaşımlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Politikanın temel amaçlarından birisi Akdeniz'deki ticaret yollarına kesintisi bir erişim olduğu kadar Rus topraklarına güneyden gelebilecek bir saldırının Rus topraklarına ulaşmadan Akdeniz'de karşılanmasını da amaçlamıştır (Kılıoğlu, 2023, s. 480-499). Bu kapsamda Sovyetler Birliği İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde askeri ve siyasi güç ve etkisini komşu ülkeler ve bölgelere taşımış, özellikle Doğu Avrupa'da yaptığını Doğu Akdeniz ve Ortadoğu'da da tekrar etmeyi denemiştir fakat Batı dünyasından gelen şiddetli tepki üzerine daha ileri gitmemiş ve Ortadoğu için Batı ile bir savaşı göze almamıştır (Campbell, 1972, s. 127). Bunun yerine Sovyetler Birliği dolaylı bir tutum izlemeyi tercih etmiş ve Batı dünyası ile doğrudan karşı karşıya gelmemeye çalışmıştır. Bu kapsamda izlenen dolaylı tutumun sahaya yansımaları bölge ülkeleri arasından kendine sadık kalacak müttefikler aramak ve olası müttefikleri kendi ile işbirliğine ikna etmek için askeri yardımda bulunmak şeklinde olmuştur. Askeri yardımı çoğunlukla ekonomik yardım seçeneği takip etmiştir (Freedman, 1987, s. 177).

Ancak başta ABD olmak üzere Batı dünyası, Sovyetlerin bu savunma odaklı yaklaşımını yayılcılık isteği olarak değerlendirmeye devam etmiştir (Freedman, 1987, s. 176-177). Yanlış anlaşılma da bu noktada ortaya çıkmıştır. Bu çalışmanın kapsamını da bu yanlış anlaşılma yüzünden takınılan tavır ve tutumlar sonucunda Soğuk Savaş'ın ve ülkeler arasındaki rekabetin şiddetlenmesi oluşturmaktadır. Yine bu hatalı yorumlamalar iki blok, birkaç defa savaşın eğişinden dönmüştür. Tüm bunlar yüzünden Arap-İsrail anlaşmazlığı daha da karmaşık bir hal almıştır. Bu noktada ortaya çıkan soru, Sovyetler Birliği'nin gerçekten Batı dünyasını tamamen Ortadoğu'dan tasfiyesine mi odaklanmış olduğudur? Yoksa makul bir çözüme de ikna olabilir miydi? Çalışmanın aydınlatmaya çalışacağı noktalardan biri de bu sorular olacaktır. Zira özellikle 1960'lı yıllarda Ortadoğu'da, Suriye üzerinden Sovyetler Birliği'nin etkisi oldukça güçlü olmuştur. Bu olaylar dizisinin literatüre eklenen ve ortaya çıkan yeni kaynak, bilgi ve belgelerin analizi ile incelendiği bu çalışmada tarihsel bir yaklaşım takip edilmeye çalışılmış, kronolojik bir anlatım kullanılmıştır. Konu ile ilgili birincil ve ikincil kaynakların bir arada kullanıldığı çalışma ile konunun daha detaylı bir analizi ile mevcut literatüre katkı yanında, araştırmacılara ve konu ile ilgili okuyuculara detaylı bir anlatım sağlayan bir kaynak sunulması çalışmanın amacı olmuştur.

Sovyetler Birliği, Ortadoğu ve Arap-İsrail Anlaşmazlığı

1946-1947 yıllarının ilk başlarındaki dönemde Sovyetler Birliği, Ortadoğu'daki Arap bağımsızlık hareketlerini ve Batılı sömürgeci devletlerin bu bölgeden çekilmesi taleplerini desteklemiştir. Ancak 1947 yılı Mayıs ayında bu durum birden bire değişmiş ve Araplara 30 yıldır desteği bir anda çeken Moskova, Siyonist hareketin Filistin'de bir Yahudi devleti kurulması talebine desteğini açıklamış ve herkesi şaşırtmıştır (Krammer, 1973, s. 102). Sovyet politikasındaki bu ani değişim merak uyandırmış ve sebepleri sorgulanır hale gelmiştir. Bu noktada daha sonra ortaya çıkan bilgilerin gösterdiği üzere, yaşanan değişiklikte Siyonist Hashomer Hatzair (Genç Muhafızlar) hareketinin kurucuları arasında yer alan Mordechai Oren'in etkisinin olduğu görülmektedir. Oren daha sonra konu ile ilgili olarak yaptığı açıklamalarında Sovyetler Birliği yönetiminin İsrail ile ilgili düşüncelerinden 1944 yılından beri haberdar olduklarını söylemiştir. Bu bilgiye Sovyetler Birliği'nin Londra Büyükelçisi Fedor Gusev vasıtasıyla vakıf olduklarını ve planlarını bu bilgiye göre yaptıklarını, 1947 yılında ABD'nin İsrail'i tanımasına rağmen silah ambargosu uygulayacağını ilan etmesi de üzerine silah temini için Sovyetler Birliği ile ilişkilerin hızla değiştiğini ifade

etmiştir (Krammer, 1973, s. 105). Oren'e ek olarak o sırada BM'de Jewish Agency'nin temsilcileri olarak bulunan ve daha sonra İsrail Dış İşleri Bakanı olarak görev yapacak olan Moshe Shertok (Sharett), Eliahu Epstein (Elath) ve David Horowitz ve Mapam'ın siyasi sekreteri Natan Peled gibi isimler de gerek ikili ilişkiler gerekse de lobi faaliyetleri ile özellikle büyük devletlerin desteğini sağlamak için çalışmıştır. Yapılan çalışmaların sonucunda ise BM'de 1947 yılında kabul edilen Filistin Taksim Planı kabul edilmiştir. Yine bu noktada Oren, yapılan bu lobi faaliyetlerinin Sovyetler Birliği'nin BM'de yapılan oylamada İsrail lehine oy kullanmasında etkili olduğunu iddia etmiştir (Krammer, 1973, s. 105-106). Bu görüşmelerin hemen hepsinde Yahudi temsilciler Siyonist bir Yahudi Devleti'nin Ortadoğu'da Sovyet çıkarları ile en uyumlu devlet ve müttefik olacağı iddiası gündeme getirilmiştir. O dönemde Sovyetler açısından da Ortadoğu'da potansiyel müttefik olarak Yahudi Devleti de cazip bir seçenek olarak görülmüştür (Krammer, 1973, s. 107). Askeri ve stratejik sebeplere ek olarak, Sovyetler Birliği'nin öncelik sıralamasında o dönemde en üstte yer almayan Ortadoğu'da ortaya çıkan İsrail'in lider kadrosunun sosyalist ağırlıklı düşünce yapısı Sovyetler Birliği'nin Arap-İsrail anlaşmazlığının ilk başlarında İsrail'e olan sempatisinin sebebinde açıklamaktadır (Zweig, 1969, s. 279-290; Krammer, 1973, s. 108). Tüm bu sayılanlar sebebiyle Sovyet liderliği 1950 yılı başlarına kadar olan dönemde Arap-İsrail anlaşmazlığında İsrail'e daha yakın durmayı tercih etmiştir.

Arap-İsrail anlaşmazlığı konusundaki Sovyet politikasını açıklamaya çalışan iki yaklaşım vardır (Herrmann, 1982, s. 414-470). Bunlardan yaygın kabul gören ve ABD politikalarını da yönlendiren yaklaşım, Sovyetler Birliği'nin Ortadoğu'da yayılcı amaçlara sahip olduğudur. Daha az kabul gören ikinci yaklaşım ise Sovyet politikalarının aslında savunma amaçlı olduğu yönündedir. Bu noktada ortaya çıkan başka bir soru ise ABD ve Sovyetler Birliği'nin birbirlerinin istek ve taleplerinin dikkate almada daha istekli olması halinde Ortadoğu'da ortaya çıkan durumda bir değişiklik olup olmayacağıdır (Slater, 1990/1991, s. 559). Bu soruya M. Gorbaçov 1987 yılında yaptığı bir konuşmasında açıklık getirmeye çalışmış ve bu türden bir yaklaşım tercih edilmiş olsaydı sonucun her iki taraf için de daha yapıcı olabileceğini iddia etmiştir (Gorbachev, 1987, s. 174).

1970'li yıllardan bu yana hâkim olan görüş Sovyet politikasının yayılcı temelde, ancak ihtiyatlı, pragmatik ve planlı bir yol izlediği yönündedir. Bu görüşe göre Sovyet politikası diğer taraftan da ciddi derecede de reaktif (Aspaturian, 1983; Hunter, 1988/1989, s. 3-21). Gerçekte Ortadoğu bölgesine yönelik Sovyet politikası, uzun vadeli ve küresel ölçekte kontrol ve yayılmayı öngören bir dizi Sovyet stratejisinin bir parçasıdır. Bu stratejinin itici gücü devrimci ideolojik söylem ve geleneksel Mesihçi inanışlarla da takviye edilmiş olan Rus emperyalizmidir. Bu noktada Rus Mesihçiliği ve emperyalizminden bahsedildiğinde ilk olarak Çarlık Rusya'sının hâkim olduğu ülkeler ve bölgelerdeki hâkim, rehberlik eden pozisyonu akla getirilmelidir. Bu yaklaşımın ana amacı kontrol altına alınan bölgelerde Rus hâkimiyetini kurumsallaştırmak ve tahkim etmektir. Bu durum Sovyet döneminde de benzer şekilde devam etse de, karşımıza bir nüans farkı çıkmaktadır. Bu da Sovyet Mesihçiliği'nin Batı'daki modellere olan benzerliğidir. Aynı Rus Mesihçiliği'nde olduğu gibi kontrol edilen bölgelerdeki hâkimiyeti pekiştirmeyi amaçlayan yaklaşım buna ek olarak, Dünya'nın geri kalan kısmını da ideolojik olarak dönüştürme ve kendisine benzetme iddiasında olmuştur. Bu duruma en güzel örnek ise eski Varşova Paktı ve Doğu Bloku ülkeleridir. Ayrıca Rus Mesihçiliği'ndeki temel amaç Rus kültürü ve medeniyetinin korunmasıdır. Bu amaçla Rusya bazen kendi özünü korumak adına dünyanın geri kalan kısmından kendisini izole edebilmekte iken aynı durum Sovyetler için vaki değildir (Curanović, 2021).

Özellikle de Sovyetler Birliği'nin güneyini hedef almış ve Çarlık Rusyası'ndan miras kalan ve tarihi olarak devam eden bu politika "Sıcak Denizlere İnme" politikası olarak adlandırılmıştır. Sovyetler Birliği, İkinci Dünya Savaşı sonrasındaki dönemde Ortadoğu'da Batılı ülkelere boşalan yeri doldurmaya çalışmıştır. Sovyetler Birliği, Ortadoğu ve sömürgelekten yeni yeni kurtulan çoğu Üçüncü Dünya ülkesinde ortaya çıkan radikal, milliyetçi, emperyalizm ve sömürge karşıtı akımların da yardımı ile bu ülkelerle yakınlaşmıştır. Arap-İsrail anlaşmazlığını da bu kapsamda değerlendiren Sovyetler Birliği, bu sorunu da Ortadoğu'daki etkisini arttırmada kullanılabilecek bir araç olarak görmüştür (Slater, 1990-1991, s. 559).

Sovyetler Birliği'nin nihai amacının Ortadoğu'daki Batı etkisini sonlandırmak olduğu iddia edilebilir. Buna ek olarak Sovyetler Birliği, Batı için hayati önemdeki iletişim, deniz ticaret ve ulaşım hatlarını tehdit edecek NATO'yu kuşatabilecektir. Ayrıca şartların uygun olması durumunda, Ortadoğu petrolünün kontrolünü de ele geçirmeyi tali amaç olarak benimsemiştir. Bu sayede de Batı Avrupa, Japonya ve ABD ciddi bir baskı altına almayı planlamıştır (Hurewitz, 1969; Laqueur, 1969; Johnson, 1971, s. 288; Freedman, 1982; Friedgut, 1984; Ross, 1987; Spiegel, Heller ve Goldberg, 1988; Rubin, 1990). Diğer taraftan Sovyetler, nihai amaçlarına ulaşmada Arap-İsrail anlaşmazlığı ve çatışmasının kendilerine sunduğu fırsatın farkında olmuştur. Bu sayede kendi etkilerini genişletirken Batı'nın kazanımlarını ortadan kaldıracabileceklerini de fark etmişlerdir. Ancak 1967 Altı Gün Savaşı'ndan sonra Araplar ile İsrail arasındaki gerginliklerin tırmanmaya giden yolu açarak ABD ile istenmeyen bir çatışmaya yol açmasından da endişe etmişlerdir. Sovyetler Birliği bu yüzden Ortadoğu'da Batı'nın hayati çıkarlarını doğrudan hedef almaktan kaçınmıştır. Bu noktada Sovyetlerin, Arap-İsrail çatışmasında tercih ettiği senaryo sürüp giden bir

yenişememe hali olmuştur (Kolkowicz, 1973, s. 77-88; Jabber ve Kolkowicz, 1981).

Yukarıda değinilen ikinci görüşün taraftarları ise Sovyetler Birliği'nin temel amacının kendini korumak olduğunu zira Ortadoğu ülkeleri ile 4.000 km'ye yakın kara sınırı olan Sovyetler Birliği'nin bu bölgeden gelecek tehlike ve tehditlere açık olduğunu savunmuşlardır (Evron, 1973; Golan, 1977; Kass, 1978; Tillman, 1982; Breslauer, 1983; Brown, 1984; Macfarlane, 1985, s. 3-30; Karsh, 1985; MacFarlane, 1987a; MacFarlane, 1987b; MacGwire Karsh, 1987; Breslauer, 1990, s. 3-22). Ek olarak Sovyetler Birliği kapitalist bir çevreleme ile de karşı karşıyadır bu da endişelerine katkıda bulunmaktadır (Heikal, 1978, s. 91; George, 1988, s. 552). Bu çevreleme sebebiyle özellikle Karadeniz ve Türk Boğazları yoluyla sıcak denizlere ulaşma imkânının her an kesintiye uğrama ihtimali olmuştur. Yine bu çevreleme sebebiyle Baltık Denizi'nden ve Akdeniz'den geçerek Uzakdoğu'ya giden deniz yolları da tehdit altına düşmektedir (Slater, 1987, s. 105-134). ABD Donanması'nın (uçak gemileri ve nükleer denizaltıları) Akdeniz'deki mevcudiyeti de Sovyetler açısından ciddi bir tehdit unsuru olmuştur. Bu sebepten dolayı Sovyetler Birliği, 1960'lı yılların başlarından itibaren Ortadoğu bölgesinde hava-kara ve deniz üsleri kurma isteğinde ve arayışında olmuştur. Bu talebin sebebi ABD ordusu, hava ve deniz kuvvetlerinin hareketlerini izlemek ve ABD stratejik tehdidini dengeleyebilmektir (Slater, 1990/1991, s. 561). Ayrıca Sovyetler Birliği, bu hamleleri ile ABD ve Batı dünyasına kendilerinin de bir süper güç olduğunu tasdik ettirmeyi de amaçlamıştır (MacFarlane, 1987; Breslauer, 1990, s. 17). Bu yaklaşıma göre Ortadoğu'da Sovyet askeri gücünün mevcudiyeti ABD 6'ncı Filosu'nun sağladığı askeri ve diplomatik etkinin bir benzerini Sovyetlere sağlayacaktır. Bu sayede Sovyetler Birliği, Ortadoğu'da etkisini güçlendirecek, müttefiklerine yönelecek tehditleri caydıracak, bölge ülkeleri nezdinde saygınlığı artacak ve gerekirse zorda kalan müttefiklerine destek için krizlere doğrudan müdahale edebilecektir (Harkavy, 1979).

Bölgede iki büyük devlet arasındaki ilişkileri geren en önemli sebeplerden biri de petrol yatakları konusu olmuştur. Sovyetler bu kaynakların kontrolünü doğrudan ele geçirmek ve Batı'nın bu kaynaklara erişimini engelleme konusunda doğrudan müdahil olmamaya ve Batı dünyasının öfkesini çekmemeye çalışmıştır. Zira böyle bir hamle sonucunda ciddi bir gerginliğin ortaya çıkacağı aşikârdır (Heikal, 1978, s. 98). Ancak Sovyetler, her ihtimale karşı kendilerinin de Ortadoğu'nun petrol kaynaklarına olan erişimlerinin kesilmesini de önlemeye çalışmıştır. Bunun için ilk adım olarak ticari ilişkilerin geliştirilmesi yoluna gidilmiştir (Primakov, 1988, s. 387-407). Diğer taraftan, Arap-İsrail anlaşmazlığı Sovyetler Birliği açısından sadece fırsat değil, tuzakları da bünyesinde barındırmıştır. Zira Sovyetler Birliği'nin anlaşmazlığın içine çekilme ihtimali de olmuştur. Bu tuzığa düşmemek adına Sovyetler Birliği uzlaşmacı bir yol izlemeye çalışmıştır (Slater, 1990-1991, s. 562).

Sovyetler Birliği'nin Arap-İsrail Anlaşmazlığında Taraf Olması

Sovyetler Birliği sanılan aksine, Arap-İsrail anlaşmazlığının başlarında pro-Arap bir tutum içerisinde olmamıştır. 1948 yılında Sovyetler Birliği, BM'de yapılan oylamada İsrail'in kuruluşu lehine oy kullanmış ve İsrail'i de jure olarak tanımıştır. Bu sayede siyasi ve askeri alanda İsrail'i aktif bir biçimde desteklemiş, ülkeye olan Yahudi göçünü serbest bırakmış, silah yardımıyla dahi bulunmuştur. Bu yardım özellikle Çekoslovakya üzerinden yapılmıştır (Krammer, 1974, s. 54-123; Sachar, 2010, s. 56). Pek çok araştırmacı bu dönemdeki Sovyet desteğinin temel sebebinin Ortadoğu'daki İngiliz etkisinin kırılmasını hızlandırmak olduğu iddiasında olmuştur. Bu amaçla İngiliz Manda İdaresi'ne karşı Yahudiler desteklenmiştir. Buna ek olarak Sovyetler Birliği Batı'daki etkili örgütlerde kendini destekleyecek isimler bulmaya çalışmıştır. Yahudi yerleşimciler içindeki Sosyalist kanadı da desteklemiş ve kurulacak devletin de Sosyalist çizgide olmasını sağlamaya çalışmıştır. Ancak bu destek kısa sürede sonlanmıştır. Zira Sovyetler Birliği, İsrail'e verdiği destek sonucunda bölgede çoğunlukta olan Arapların husumetini üzerine çektiğini fark etmiştir. Keza İsrail'deki İşçi Partisi iktidarından beklediği kazanımları elde edememiştir. Ek olarak Sovyet Yahudileri arasında artan Siyonizm taraftarlığı ve Stalin'in de politika değişikliği, Sovyetler'in İsrail'e olan tutumunu değiştirmesine neden olmuştur (Laquer, 1959; Krammer, 1974; Klinghoffer, 1985). İsrail'i kendi yanına çekmekte başarılı olamayan ve bölgedeki Arap devletleri ile fiilen savaş halinde olan ve marjinalleşen İsrail yerine Arap ülkeleri ile yakı ilişkiler kurmaya çalışmak Sovyetler Birliği yönetimi açısından daha uygun bir politika olarak görülmüştür.

1950'li yılların başlarında Sovyetler Birliği, Arap ülkeleri ile açıktan yakınlaşma yoluna gitmiştir. Arap ülkeleri kendilerine öncelikli tehdit halini alan İsrail'le mücadele etmek için modern silahlara ihtiyaç duymuştur. Bu silahları elde etmek için başta ABD olmak üzere Batılı ülkelere başvurmuşlardır ancak silah talepleri Batılı ülkeler tarafından olumlu karşılanmamıştır. Bu noktada 1950'li yıllardan itibaren İsrail'e karşı tutumunu değiştiren Sovyetler Birliği, Arap devletleri nezdinde bir alternatif olarak ortaya çıkmıştır. Bu tutum değişikliğinin bir sonucu olarak Mısır, Suriye gibi Arap ülkeleri Sovyetler Birliği'ni kendilerine tehdit olarak değil, davalarına destek olacak bir güç, güçlü bir müttefik olarak görmeye ve Batı'ya ve İsrail'e karşı bir denge unsuru olarak kullanmaya çalışmışlardır (Atabay, 2016, s. 143). Bu konuda genel kabul gören yaklaşıma göre Arap ülkelerine, Sovyetler Birliği tarafından 1955 yılından sonra verilen destek sebebiyle Arap-İsrail anlaşmazlığı da Soğuk Savaş'ın bir parçası olmuştur. Yine bu sebepten dolayı Ortadoğu büyük güçlerin rekabet alanlarından birisi haline gelmiştir. Soğuk Savaş,

Sovyetler Birliği'ni Ortadoğu'ya çekmiştir. Arap ülkeleri de Sovyetler Birliği çıkarlarına en uygun müttefik olarak gördükleri için bu ülke ile yakınlaşmayı tercih etmiştir. Sovyetler Birliği'nin bu seçimi yaparken göz önüne almış olduğu noktalardan biri de, İsrail'in 1950'lerin başında ABD'den silah tedarik etmeye çalışması olmuştur. İsrail'in bu hamlesi Sovyetler Birliği yönetimi nezdinde güvensizliğe neden olmuştur. Her ne kadar ABD, İsrail'e doğrudan silah temin etmeye yanaşmayıp, Fransa ve İngiltere'den silah almasına yardımcı olsa da bu durum Sovyetler Birliği'nin İsrail'le ilgili düşüncesini değiştirmesine yetmiştir (Slonim, 1979, s. 495-514; Shlaim, 1987, s. 50-76; Calhoun, 2007, s. 22-32; Zamir, 2010, s. 17-58; Ziv, 2012, 406-429; Swarc, 2011, s. 159-187). Bundan birkaç ay sonra İsrail Başbakanı David Ben-Gurion, Sovyetler Birliği'nin tepkisine karşılık olarak Kore Savaşı'nda Batılı ülkeleri destekleme kararını açıklamıştır. Tüm bu gelişmeler Sovyetler Birliği'nde büyük bir öfkeye ve hayal kırıklığına sebep olmuştur (Brecher, 1974; Safran, 1981, s. 338-340).

Keza Eisenhower yönetimi 1950'li yılların başlarındaki dönemde Sovyetler'i Çevreleme Politikasını Ortadoğu'ya taşımıştır. Bunu da Bağdat Paktı vasıtasıyla kurumsallaştırmaya çalışmıştır. Bilindiği üzere ABD kendisi Bağdat Paktı'na bizzat katılmamıştır ancak İngiltere, Türkiye, Irak, İran ve Pakistan pakt bünyesinde bir araya getirilmiştir. Paktın perde gerisinde ABD'nin olduğunun en temel ispatı silah ve finans desteğini sağlamış olmasıdır. ABD, Bağdat Paktı vasıtasıyla NATO ve Batı ittifak sistemini Ortadoğu'ya taşımaya amaçlamıştır. Bu sayede Sovyetler Birliği'nin etrafında Avrupa, Güneydoğu Asya ve Ortadoğu'da Batı yanlısı ve ABD'nin müttefiklerinden oluşan bir ülkeler ve ittifaklar kuşağı oluşturmayı ve bu kuşak vasıtasıyla Sovyetler'i çevrelemeyi amaçlamıştır. Bu yüzden Sovyetler Birliği, NATO gibi Bağdat Paktı'nı da kendisine doğrudan bir tehdit olarak değerlendirmiştir. Bu kapsamda sınır komşusu olduğu ülkeler ve Ortadoğu ülkelerinin topraklarında yabancı ülkelerin askeri üslerinin kurulmasını da kendi güvenliğine yönelik açık bir tehdit olduğunu Sovyetler Birliği keza ilan etmiştir (Karsh, 1988, s. 1). Bu uyarılarla eş zamanlı olarak Sovyetler Birliği, NATO'ya göre daha güçsüz bir pakt olması ve ABD'nin paktın üyesi olmaması ve bu sebeple ABD ile doğrudan çatışma ihtimali olmaması sebebiyle yıpratıcı faaliyetlerini Bağdat Paktı üzerinde yoğunlaştırmıştır. Sovyetler Birliği yönetimi, ABD'nin Bağdat Paktı'na katılması halinde bu duruma karşı önlem alacağını ve harekete geçeceğini ilan etmiştir. Sovyet yönetimi durumun daha kötüye gitmemesi için her iki tarafın da kendilerine yakın olan ülkeleri silahlandırmaktan vazgeçmesi, ABD ve Sovyetler Birliği'nin Ortadoğu bölgesindeki silah varlığını sınırlandırmasını, son olarak da Ortadoğu bölgesinin silahlardan arındırılmasını teklif etmiştir (Heikal, 1978, s. 168; Klinghofer, 1985, s. 39). Ortadoğu bölgesine sınır komşusu olan Sovyetler Birliği'ne bölgenin teslim edilmesi anlamına gelen bu teklifi ABD yönetimi kabul etmemiştir. Zira bölgedeki silahların sınırlandırılması bu bölgeye sınırı olmayan ABD'nin olası bir kriz halinde bölgeye silah sevkiyatı için vakit kaybetmesine sebep olacaktır. Ortadoğu ve Yakın Doğu bölgesine sınır komşusu olan Sovyetler Birliği bu noktada stratejik avantajı ele geçirecek, silahsızlandırılmış Ortadoğu bölgesi ise fazla direnç görmeden Sovyetler'in kontrolü altına girebilecektir. Bu sebeplerden dolayı ABD bu teklife olumlu yaklaşmamıştır ve Bağdat Paktı'na olan desteğini sürdürmüştür (Slater, 1990/1991, s. 564).

Bağdat Paktı'nın hedeflerinden biri de Mısır lideri Cemal Abdünnasır'dır. Nasır, milliyetçi ve sömürge karşıtı bir söylemi olan bir liderdir. Ortadoğu bölgesinde yükselen Arap Milliyetçiliği ve Batı karşıtlığına önderlik etmektedir. Ek olarak izlediği politika ile Ortadoğu ve Arap dünyasındaki Batı yanlısı hükümetleri de istikrarsızlaştırmaya da çalışmıştır. Zira Nasır, ABD'yi en büyük rakip ve Yakın Doğu'daki Batı emperyalizminin yeni yüzü olarak görmüştür (James, 2012, s. 57). Bu yüzden ABD açısından öncelikli tehdit, Sovyetler Birliği açısından da en uygun müttefik olmuştur. ABD, bu noktada durumun daha da kötüye gitmemesi için Bağdat Paktı vasıtasıyla Ortadoğu'da İngiliz etkisini yeniden tesis etmeyi ve Mısır'ı izole etmeyi uygun bir çözüm olarak görmüştür. Mısır'ı izole etmek için de onunla Arap dünyasının liderliği için çekişen Irak'ın desteklenmesi yoluna gidilmiştir. Bu gelişmeler yüzünden Mısır izole olmamıştır ancak etrafındaki çevrelemeyi kırmak için Sovyetler Birliği ile ilişkilerini daha geliştirme yoluna gitmiştir. Bu durumda sadece Bağdat Paktı değil, İsrail'le olan anlaşmazlığının da etkisi olmuştur (Slater, 1990/1991, s. 564). Mısır-Sovyetler Birliği arasında işbirliği teklifi de Sovyetlerden değil Mısır'dan gelmiştir. Her ne kadar Ortadoğu'daki etkisini arttırmak istese de Sovyetler Birliği bu teklife temkinli yaklaşmıştır ve atacağı adımların Arap-İsrail anlaşmazlığında nasıl yansımaları olacağını hesaplamaya çalışmıştır (Laquer, 1959, s. 190; Heikal, 1978, s. 197, 276; Ra'anan, 1980, s. 172). Bu hareket tarzından da görüleceği üzere Sovyet politikası proaktif değil, daha ziyade reaktiftir ve savunmaya yöneliktir.

ABD ve Sovyetler Birliği'nin Artan Müdahalesi ve Bölgesel Savaşlar

Bağdat Paktı ve Eisenhower Doktrini ile ABD, Ortadoğu'daki müttefiklerini bir tehdit veya saldırı halinde korumak için tek taraflı hareket ederek gerekli önlemlerini alacağını uluslararası kamuoyuna, özellikle de Sovyetler Birliği'ne ilan etmiştir. Ancak 1958 Irak'ta yaşanan darbe ile Bağdat Paktı'nın sonu gelmiştir. Darbe ile ülkedeki Batı yanlısı yönetim devrilmiş, yerine Batı karşıtı bir cunta yönetimi gelmiştir. Bunun sonucunda çevreleme kuşağında bir gedik açılan ABD, çevreleme politikasını daha sertleştirmiş, Sovyetler Birliği'nden gelen tekliflerin hepsini toptan reddetmiştir. Takip eden 15 yıllık dönemde de, Arap-İsrail çatışmaları sebebiyle ABD ve Sovyetler Birliği tam 4 kez karşı karşıya gelmiştir; 1956 Süveyş Krizi, 1967 Altı Gün Savaşı,

1970 Yıpratma Savaşı ve 1973 Ramazan/Yom-Kippur Savaşı. Bunlardan 1967 ve 1973 yıllarında iki taraf sıcak çatışmaya girmeye oldukça yaklaşmıştır (Slater, 1990/1991, s. 564-565).

1956 yılında İsrail, Sina'dan gelen Filistinli Fedayihin saldırıları ve Sovyetler Birliği'nin Mısır'a yaptığı silah satışları sebebiyle Gazze Şeridi ve Sina Yarımadası'ndaki Mısır güçlerine karşı baskın bir saldırı düzenlemiştir. İsrail'in saldırısının amacı askeri olmaktan öte psikolojiktir. Mısır lideri Nasır'ı itibarsızlaştırmayı amaçlayan saldırısı sonrasında yenilen Nasır'ın devrileceği umulmuştur. Saldırı sebebiyle Sovyetler'in Ortadoğu'daki en önemli müttefiki tehlikeye düşmüştür. Ortadoğu'da durumu zora sokacak olan bu saldırıya ABD karşı çıkmış ve İsrail'in saldırıyı bir an önce durdurması için ekonomik yaptırım uygulamıştır. Sovyetler Birliği ise İsrail'i saldırının uzaması halinde kendi varlığının da tehlikeye gireceğini ifade ederek tehdit etmiştir. Batı istihbaratının elde ettiği bilgiler de bu tehdidin ciddi olduğunu, İsrail'in BM'nin ateşkes önerisine uymaması halinde müdahale etmeye hazırlandığını göstermiştir. Durumun ciddiyetini fark eden İsrail yönetimi de harekâtı durdurmuş ve Sina Yarımadası'ndan çekilmiştir (Slater, 1990/1991, s. 564-565).

Sina Yarımadası'nın işgalinden sonra, 1956 ve 1957 yıllarında Sovyetler Birliği, iki büyük gücün Ortadoğu ülkelerinin içişlerine müdahale etmemesi yönündeki antlaşma teklifini yeniden gündeme getirmiştir. Antlaşma kapsamında güç kullanımından feragat edilmesi, Ortadoğu ülkelerine silah satışının yasaklanması gibi öneriler getirilmiştir (Jabber, 1981, s. 41). ABD bir kez daha konuyu görüşmeyi kabul etmemiştir (Heikal, 1978, s. 76-77). ABD'nin bu tutumu diplomatik süreci imkânsız hale getirdiği için her iki taraf da müttefiklerine olan desteği attırma yoluna gitmiştir. Bunun sonucunda bölgedeki kutuplaşma daha da artmıştır. 1956-1967 yılları arasındaki dönemde Sovyetler Birliği, Araplara çatışmalarda kaybettikleri silahların daha fazlası ve daha modern olanlarını temin etmiştir. Ancak Mısır'ın İsrail'e baskın bir saldırı yaparak büyük bir kriz çıkarmasını önlemek için Sovyet yönetimi, bu ülkeye olan uçak ve tank satışını hep sınırlı tutmuştur (Glassman, 1981, s. 32-33). ABD ise aynı dönemde İsrail'e uçak, tank ve uçaksavar sistemleri tedarik etmeye başlamıştır (Slater, 1990/1991, s. 565).

1967 Altı Gün Savaşı'nda Sovyetler Birliği'nin rolü, Mısır ve Suriye'ye verdiği taahhütlerin bir sonucudur. 1967 Baharında Filistinli gerillaların İsrail'e yönelik saldırılarında yaşanan artış, İsrail'in karşı saldırılarına sebep olmuştur. Bunun sonucunda taraflar arasında hızlı bir askeri tırmanma yaşanmıştır. Dönemin İsrail Başbakanı Levi Eşkol ve Genelkurmay Başkanı İzak Rabin, saldırıların durdurulması, aksi halde İsrail'in Suriye'ye karşı ciddi bir karşı saldırıya girişeceğini, hatta Suriye rejimini devirmek için Şam'a dahi yürüyeceklerini ifade etmiş ve Suriye'yi tehdit etmiş, Sovyetler Birliği'ni de uyarmıştır (Rubenberg, 1986, s. 105).

Mayıs ayı başlarında Sovyetler, Mısır ve Suriye'yi, İsrail'in Suriye sınırına yığınak yaptığı ve 17 Mayıs'ta topyekûn bir saldırıya hazırlandığı konusunda uyarmıştır. Bunun üzerine Mısır, 1956 yılından bu yana ilk kez Sina Yarımadası'nda yığınak yapmaya başlamıştır. Ancak gerek bu konuda ortaya çıkan belgeler gerekse de ABD istihbarat raporları, Sovyetler'in askeri harekât raporlarının sahadaki gerçeği tam olarak aksettirmedeğini göstermiştir. Sovyetlerin saldırı beklentisi ve tahminleri doğrudur, ancak toplanan bilgiler yeterli değildir. Bu yüzden olası bir savaşı önlemek adına Mısır'ı harekete geçirerek hem İsrail'i caydırmak hem de Mısır'ın Suriye'ye olası bir saldırı halinde destek vaadini yerine getirmesi için yaptıkları girişimler savaşı önlemede yeterli olmamıştır (Johnson, 1971, s. 289; Aronson, 1978; Glassman, 1981; Jabber ve Kolkowicz, 1981; Safran, 1981; Neff, 1984, s. 59). Sovyetlerin bu girişimi de savunma amaçlı olduğu belirtilebilir. Olası bir savaşı önlemeye, Suriye ve Mısır'ı bir yenilgiden korumaya çalışmışlardır (Slater, 1990/1991, s. 566). Zira bu iki devletin yenilmesi halinde Sovyetler Ortadoğu'daki en önemli müttefiklerini kaybetmek ve bölgede etki kurma yarışından çekilmek zorunda kalacaklardır. Bunun sonucunda ise Sovyetler Birliği'ni çevreleme planı gerçekleşecek olan ABD stratejik açıdan avantaj elde edecektir. Bu yüzden Sovyet yönetimi Ortadoğu'da gerginliği arttıran Filistinli gerillalar ve Suriye'nin onlara olan desteğinden pek memnun olmamıştır (Johnson, 1971, s. 289; Aronson, 1978; Glassman, 1981; Jabber ve Kolkowicz, 1981; Safran, 1981; Neff, 1984, s. 59).

Tüm çabalara rağmen 6 Haziran'da cereyan eden İsrail saldırısı önlenememiştir (Sadat, 1977; Heikal, 1978). Bu saldırı sonucunda iki süper güç bir kez daha hiç beklemedikleri bir anda karşı karşıya gelmiştir. İsrail birliklerinin BM'nin ateşkes çağrısını görmezden gelerek Golan Tepeleri'ni işgal edip, Şam'a doğru ilerlemeye başlaması üzerine Sovyetler Birliği, ABD'ye, İsrail'i durdurmak için askeri seçenek de dâhil olmak üzere tüm gerekli adımları atmanın eşliğinde olduğunu bildirmiştir (Bar-Simon-Tov, 1987, s. 142). ABD de Sovyet tehdidine aynı şekilde karşılık vermiş ve Sovyetler Birliği'ni müdahil olmaması konusunda uyarmıştır. Akdeniz'deki görev gücü olan 6'ncı Filo alarma geçirilmiştir. Ancak ABD, eş zamanlı olarak İsrail'i de daha fazla ilerlememesi konusunda uyarmıştır. ABD baskısı sonucunda İsrail ilerlemesi durmuştur (Slater, 1990/1991, s. 567).

1967'den 1973'e kadarki dönemde ise Sovyetler Birliği, Arap-İsrail anlaşmazlığında iki yönlü bir yaklaşım takip etmiştir. Bunlardan ilki 1967'deki baskın saldırıda ağır kayıp veren Mısır ve Suriye ordularının toparlanmasının sağlanması olmuştur.

Bu sayede ülkelerini ve rejimlerini koruyabilmeleri sağlanmıştır. Araplara sadece kendilerini savunabilecekleri kadar silah sağlanmıştır. Bu sayede saldırı gücüne erişerek İsrail'e saldırımları ve bölgede gerginliğe sebep olmalarının önü alınmaya çalışılmıştır. Yine bu kapsamda Mısır ve Suriye'ye verilen gelişmiş silahların idaresi bu ülkelerdeki Sovyet askeri danışmanlarının kontrolünde olmuştur (Sadat, 1977, s. 219-221 ve 225-231; Heikal, 1978, s. 193-202; Spechler, 1979, s. 331-365; Glassman, 1981; Halliday, 1981; Jabber ve Kolkowicz, 1981; Sella, 1981; Breslauer, 1983; Spechler, 1986, s. 435-461).

Sovyetler Birliği'nin takip ettiği ikinci yaklaşım ise Arap-İsrail anlaşmazlığının uzlaşma ve karşılıklı görüşmeler yoluyla çözüme ulaştırılması yönündedir. Bu yüzden iki taraf arasındaki ilişki zayıflamış olsa da Sovyetler Birliği 1950'li yıllardan itibaren, İsrail'in Ortadoğu'daki varlığına destek vermiş, Arap ülkeleri gibi onun Ortadoğu coğrafyasından ihraç edilmesi yönünde bir talebi olmamıştır (Talbot, 1974, s. 345; Sadat, 1977, s. 297).¹ Buna ek olarak bahsi geçen dönemde Sovyetler Birliği'nden gelen Ortadoğu'nun silahsızlandırılması teklifleri daha önce de ifade edilmiş olduğu üzere reddedilmiştir. Bu yüzden 1967 Savaşı sırasında yaşanan gerginlik Sovyetler Birliği'ne siyasi bir çözüme ulaşmanın önemi ve aciliyetini ispatlamıştır (Kass, 1978, s. 50). Ortadoğu bölgesindeki en önemli iki müttefiki olan Mısır ve Suriye'yi koruyamayan Sovyetler Birliği, İsrail'in işgal etmiş olduğu toprakları boşaltması için bir BM kararı çıkartmayı uygun ve etkili bir çözüm olarak görmüştür (Kass, 1978, s. 50). Bu amaçla harekete geçen Sovyetler Birliği, 13 Haziran 1967'de, Altı Gün Savaşı'nın sona ermesinden üç gün sonra, BM Genel Kurulu'nun 1358'inci oturumunun açılışında, Sovyetler Birliği'nin BM'deki daimi Büyükelçisi Nikolai F. Federenko vasıtasıyla bir girişimde bulunmuştur. Bu kapsamda Sovyetler Birliği'nin konu ile ilgili düşünce, çekince ve önerilerini aktaran Federenko, İsrail'i Yakın Doğu'daki güç dengesini ABD Emperyalizmi'nin çıkar ve kazanımlarının muhafazası için bozmaya çalışmak ve yine bu amaca hizmet etmek için bölgedeki Mısır ve Suriye gibi İlerici Rejimleri istikrarsızlaştırmaya çalışmakla suçlamıştır. Altı Gün savaşı sonrasında ortaya çıkan durumu protesto etmek adına hazırlanan bir karar taslağı da Federenko tarafından BM Genel Kurulu'na sunulmuştur. Sunulan karar taslağında İsrail'in saldırgan faaliyetlerinin kınanması ve işgal ettiği yerleri tahliye etmesinin sağlanması istenmiştir (Lall, 1968, s. 94-106). Elbette ki hem Federenko hem de Sovyet yönetimi bu karar taslağının kabulünün oldukça zor olduğunun farkındadır. Ancak bu girişimle elde edilmek istenen sonuç; Araplara gerek dünya gerekse de bölge siyasetinde güvenebilecekleri tek gücün Sovyetler Birliği olduğu mesajını güçlü bir şekilde vermektir (Kochavi, 2024, s. 227). Zira Moskova, BM kararı olmazsa ABD'nin sadece Ortadoğu'da değil dünya genelinde de etkisini arttıracığından endişe etmiştir (Kochavi, 2024, s. 223-224). Bu yüzden Sovyetler Birliği, Mısır Ordusunu yeniden donatırken dahi Nasır'a İsrail'le görüşmesi ve sorunun barışçı yollardan çözümü için baskıda bulunmaktan çekinmemiştir (Kass, 1978, s. 50). Zira hem Sovyetler Birliği hem de ABD, İsrail'in Altı Gün Savaşı sırasında büyük miktarda toprağı işgal etmesinin Ortadoğu'daki çatışan tarafları yeni bir savaşa sürüklemesinden korkmuşlardır (Kochavi, 2024, s. 223).

Sovyet girişimlerinin sonucunda, sorunun çözümü yönünde olumlu gelişmeler olmamış, aksine Sovyetler Birliği-Mısır-İsrail ilişkileri daha da gerginleşmiştir. Bunda Sovyetler Birliği'nin Mısır'ın istediği silahların hepsini vermemesinin de etkisi vardır. Bu yüzden 1970'li yılların başlarında Enver Sedat, Sovyetler Birliği ile yollarını ayırmaya karar vermiştir. Bu dönemde ABD de Ortadoğu'daki Sovyet etkisini kırmak için aktif bir şekilde çalışmıştır. Bu yüzden Ortadoğu'daki mevcudiyetini devam ettirmek isteyen Sovyetler Birliği, Mısır'a alternatif olarak Suriye ile olan ilişkilerini de geliştirme yoluna gitmiştir. Suriye ile geliştirilen ilişkilere ek olarak Sovyetler Birliği tek bir ülkeye bağımlı olmamak için Irak, Libya, Güney Yemen ve Filistin Kurtuluş Örgütü (FKÖ) ile ilişkilerini de geliştirmeye çalışmıştır. Bu sayılanlar Arap dünyasındaki en sert söyleme sahip ülkeler olsa da, Arap-İsrail anlaşmazlığının siyasi olarak çözülmesi ihtimaline olan ilgileri ve inançlarını muhafaza ettikleri görülmüştür. Ancak Ortadoğu'da mevcudiyeti sürdürebilmek adına ve bölgeyi tamamen ABD etkisine terk etmemek için Sovyetlerin bölgede yeni müttefikler bulması da bir zorunluluk olarak karşılına çıkmıştır (Golan, 1980; Garthoff, 1985; MacFarlane, 1987a, MacFarlane, 1987b).

Sovyetler Birliği, Ortadoğu'da cereyan edecek olası bir çatışmanın içerisine çekilmemek için Arap-İsrail anlaşmazlığına siyasi çözüm arayışlarını desteklemiştir. Ancak bu tamamen savunmada oldukları anlamına gelmemektedir. Sovyetler Birliği süper güç statüsünü Batı'ya kabul ettirme isteğinden vazgeçmemiştir bu yüzden de amacı sorunun adil bir çözüme ulaştırılması olmamıştır. Aradıkları çözüm kendilerinin Ortadoğu'daki varlığının kabul edilmesi olmuştur (Slater, 1990/1991, s. 568). Ancak 1967 Savaşı'ndan sonraki dönemde siyasi çözümün süper güçlerin üzerinde uzlaşacağı bir çözüm olması gerektiği anlaşılmıştır (Breslauer, 1983; Miller, 1987, s. 247-284; Saunders, 1988, s. 552). Bu yüzden 1967 yılı Sonbaharında ABD ve Sovyet temsilcileri olası bir siyasi çözümün temel prensipleri üzerinde fikir birliğine varmışlardır. Görüşmelerin devamının BM himayesinde yapılması da öngörülmüştür. Yapılan ön görüşmede üzerinde uzlaşılan kararlar 1967 yılı Kasım ayında BM Güvenlik Konseyi'nin (BMGK) yayınladığı 242 sayılı kararla resmiyete bürünmüştür (Slater, 1990/1991, s. 569). Yayımlanan bu

¹ Dönemin CIA yetkililerin beyanlarına da yansıdığı üzere, Sovyetler Birliği yönetimi İsrail'i yok etmenin Arap-İsrail anlaşmazlığının tek çözüm yolu olduğu düşüncesini paylaşmamıştır (Kochavi, 2024, s. 228).

karara göre Ortadoğu'da adil ve sürekli bir barışın tesisi ön görülmüştür. Bunun için de İsrail'den 242 sayılı kararla İsrail'in ele geçirdiği topraklardan çekilmesi ve tarafların birbirlerinin sınırlarına saygı göstermesi istenmiştir (Slater, 1990/1991, s. 569). Daha açık ifadesi ile İsrail'den, uluslararası kabul görmüş bir barış karşılığında işgal ettiği topraklardan çekilmesi istenmiştir. Ancak bu kararla Filistin Sorunu sadece bir göçmen sorununa dönüştürülmeye çalışılmış ve Filistin Devleti'nden bahsedilmemiştir. Bu yüzden de Araplardan da beklenen destek alınamamıştır. Bu eksikliklerine rağmen 242 sayılı BMGK kararı yine de önemli bir belgedir. Sovyetler Birliği'nin taahhüdüne göre, kararın gereklerinin yerine getirilmesi halinde Araplardan İsrail'in tanınması sözü alınmıştır (Atherton, 1985, s. 692). Ancak sonuç beklendiği gibi olmamış, hem Araplar hem de İsrail 242 sayılı kararı tanımamıştır (Slater, 1990/1991, s. 569).

Bu gelişmeden sonra 1967 Eylül ayında Sudan'ın başkenti Hartum'da toplanan bir konferansta Suriye ve Mısır önderliğinde Arap ülkeleri Arap-İsrail anlaşmazlığının sona erdirilmesi noktasında siyasi bir çözümü kabul ettiklerini beyan etseler de, konu İsrail'in tanınması ve barış antlaşmasının imzalanmasına geldiğinde bu konuları tartışmayı dahi kabul etmemişlerdir. İsrail de savaş sırasında işgal ettiği yerlerden çekilmeyi reddetmiştir. Hatta bu bölgelerdeki varlığını yeni yerleşimler inşa etmeye ve iç hukukunu bu bölgelerde uygulamaya başlayarak, güçlendirme yoluna gitmiş, işgal ettiği yerleri bırakmayacağını da fiili olarak göstermiştir. Bunun sonucunda barış görüşmeleri çıkmaza girmiştir. Bu duruma çözüm bulmak adına 1968 yılı Ocak ayında Sovyetler kendi barış planını açıklamıştır. BMGK'nın 242 sayılı kararını temel alan bu barış planında; İsrail'in iki ay içerisinde işgal ettiği yerlerden çekilmesi, taraflar arasındaki savaş halinin sonlandırılması, yine taraflar arasında silahtan arındırılmış tampon bölgelerin oluşturulması ve mültecilerin durumuna çözüm bulunması, öneri olarak öne sürülmüştür (Klinghoffer, 1985, s. 63). Planın ABD ve İsrail'in çıkarları ile uyumlu olmadığı açıktır (Slater, 1990/1991, s. 570).

1968 yılı sonlarında Sovyetler Birliği bir kez daha soruna diplomatik yollarla çözüm bulunması önerisini tekrarlamıştır. Zira Sovyet yönetimi ABD'de iktidara yeni gelen Nixon yönetiminin bu çözümü kabul edeceğini düşünmüştür. Bu seferki öneri bir öncekine göre daha da iyileştirilmiş ve İsrail'in ilgisini çekmesi için ülkenin güvenlik açısından önem verdiği konulara da atıflarda bulunulmuştur. Planın detaylarının netleştirilmesi adına taraflar arasında görüşmeler yapılması ön görülmüştür. Görüşmelerde tartışmaya açılacak konular; İsrail'in sınırları boyunca tampon bölgeler oluşturulması ve bu bölgelere BM Barış Gücü askerlerinin yerleştirilmesi ve büyük devletlerin sorunun çözümü için aktif katılımıdır (Kass, 1978, s. 71-72; Safran, 1981, s. 432; Breslauer, s. 1983, 72-73). Bu önerinin yapılmasını takip eden birkaç ayda Sovyetler Birliği, ABD ile diyalog başlatmak için girişimlerde bulunmuştur (Saunders, 1988, s. 555). ABD'yi görüşme masasına oturtabilmek için Sovyetler Birliği diplomatik girişimlerini arttırmıştır. Bu kapsamda antlaşma taslağına ekler yapılmış, Sovyetler Birliği, Araplarla İsrail arasındaki doğrudan görüşmeleri destekleyeceğini ilan etmiştir. Ek olarak İsrail güçlerinin kapsamlı bir antlaşma yapılmadan işgal ettikleri yerleri boşaltmalarının istenmeyeceği; Filistinli mültecilerin Arap ülkelerinin desteği ile yeniden yerleştirileceği ifade edilmiştir. Bu şartlar sağlanırsa Sovyetler Birliği müttefiklerine antlaşmayı kabul etmeleri için baskı yapacağını da taahhüt edilmiştir (Lawrence, 1974, s. 75-76; Breslauer, 1983, s. 85).

Sovyetlerden gelen bu teklif yüzünden Nixon yönetimi kendi içinde ikiye bölünmüştür (Quandt, 1977; Kissinger, 1979; Kissinger, 1982; Atherton, 1985, s. 688-715; Garthoff, 1985; Saunders, 1988). Dışişleri Bakanı William Rogers dâhil olmak üzere Dışişleri Bakanlığı ile konunun uzmanları Sovyet önerisinin ciddiye alınmasını istemiştir zira sorunun çözümü için Sovyetler Birliği'nin katkısı ve rızasının olmasının gerektiğinin farkında olmuşlardır. Buna karşılık Henry Kissinger ve ekibi bu öneriye karşı çıkmıştır, zira Sovyetlerin kendilerini tuzağa düşürmeye çalıştığını ve Arapları kayırdıklarını düşünmüşlerdir (Kissinger, 1979, s. 346, 349; Kissinger, 1982, s. 600). Diğer taraftan Rogers ve Dışişleri bürokrasisi Sovyetlerin önerilerini detaylı inceleme isteğini yinelemiştir. Kissinger, görünüşte bu teklife muhalif olmamıştır ancak onlara engel olmak için elinden geleni de yapmıştır (Kissinger, 1979, s. 354). Zira ona göre ABD ve İsrail'in bu girişimden hiçbir çıkarı yoktur (Kissinger, 1979, s. 351). Kissinger'in tim bu çabalarına rağmen Dışişleri Bakanlığı Sovyetler Birliği ile görüşmelere devam etmiştir. Yapılan görüşmeler sonunda 1969 yılı Kasım ayında karşı öneri olarak Rogers Planı hazırlanmış ve İsrail, Mısır ve Sovyetler Birliği'ne sunulmuştur. Rogers Planı'nda öneri olarak BM gözetiminde olmak üzere İsrail ve Mısır arasında görüşmelerin başlaması planlanmıştır. Ek olarak taraflar aşağıda sayılan konu başlıkları çerçevesinde nihai bir antlaşma için görüşmelerde bulunacaktır:

- İsrail'in 1967 Savaşı'nda işgal etmiş olduğu Mısır topraklarından çekilmesi için bir takvim oluşturulması,
- Mısır ile İsrail arasındaki savaş halinin sonlandırılması,
- Güvenli ve tanınmış sınırların kabulü,
- Sınır bölgelerinde askerden arındırılmış bölgelerin oluşturulması,

- İsrail'in, Süveyş Kanalı ve Kızıldeniz'de seyir serbestisi elde etmesi,
- Mülteciler konusunun acil olarak çözüme kavuşturulması,
- Mısır ve İsrail'in birbirlerinin siyasi bağımsızlıklarını, egemenliklerini tanımaları ve garanti etmeleri, güvenli sınırlar içinde, tehditlerden uzak bir şekilde barış içinde yaşamayı kabul etmeleri (Quandt, 1977, s. 89-90).

ABD ve Sovyet önerileri temelde birbirine benzemektedir (Heikal, 1978, s. 195). Ancak aralarındaki temel fark Rogers Planı'na göre Sina Yarımadası konusunda bulunan çözümdür. Rogers Planı, İsrail'in olası bir barış planını kabul etme ihtimalini arttırma temelinde hazırlanmış, şartları ona göre tayin edilmiştir. Ancak beklenenin aksine İsrail, planı hiç düşünmeden reddetmiştir. İsrail'in reddi üzerine Mısır da planı reddetmiştir. İsrail'in tavrına karşılık olarak Mısır, İsrail'in işgal ettiği yerleri kayıtsız-şartsız tahliye etmeyi kabul etmeden bu ülke ile görüşmeyeceğini de ilan etmiştir (Aronson, 1978, s. 113). Barış görüşmelerinin kesilmesi üzerine 1969-1970 yılları arasında özellikle İsrail ile Mısır arasında, Süveyş Kanalı boyunca çoğunlukla karşılıklı topçu düellosu şeklinde cereyan edecek olan Tırmandırma Savaşı (bazı kaynaklarda Kanal Savaşı olarak da geçmektedir) yaşanmıştır. Çatışmanın ilk safhasında Sovyetler Birliği, Mısır'a silah sevkiyatını durdurmuştur. Buna karşılık ABD, İsrail'e silah satışı ve sevkiyatına devam etmiş, 1969 Eylül ayında yüklü bir sevkiyat yapmıştır. Yapılan sevkiyat kapsamında F-4 Phantom savaş uçakları da vardır (Slater, 1990/1991, s. 572). Hava kuvvetlerini takviye eden İsrail, 1970 yılı başlarında bu uçakları Mısır içlerine yaptığı hava akınlarında sıklıkla kullanacaktır. Yapılan bu saldırıların ana amacı Mısır'a, İsrail saldırılarına karşı savunmasız olduklarını, bu saldırıları durdurma güçlerinin olmadığı mesajını vermek ve ortaya çıkan tedhiş ve güvensizlik ortamında her şeyin mesulü olarak görülecek olan Nasır'ın devrilmesini sağlamaktır (Whetten, 1974, s. 90). Bu ortamda Nasır, 1970 yılının baharında, Sovyetler Birliği'nin desteğini alabilmek için Moskova'ya bir ziyarette bulunmuştur. Yapılan görüşmede Sovyet yönetiminin kendisine destek vermesini istemiş, aksi halde istifa edeceğini söylemiştir. Tehdit olarak da yerine ABD ve Batı yanlısı bir ismin gelmesi halinde Mısır'ın ABD müttefiki haline geleceğini ve bu durumun Sovyetler adına hiç de istenilen bir gelişme olmayacağını ifade etmiştir (Sadat, 1977; Heikal, 1978, s. 253). Ortaya çıkan bu durum sebebiyle Sovyetler Birliği, Mısır'a İsrail hava saldırılarına karşı kendini koruması için SA-2 füze sistemlerini vermeyi kabul etmiştir. Ancak bu silahların Sovyet askeri danışmanlarının kontrolünde olmasını şart koşmuştur (Quandt, 1977, s. 95; Saunders, 1988, s. 556). Sovyetler Birliği, Mısır'a savaş uçakları da vermeyi kabul etmiştir. Zira 1967 Savaşı'nda İsrail, Mısır'ın hava kuvvetlerinin de büyük kısmını yerde yakalayıp, yok etmeyi başarmıştır. Zaten bu eksiklik yüzünden İsrail hava kuvvetleri rahatlıkla Mısır içlerine hava saldırıları düzenleyebilmiştir.

Sovyetler Birliği yönetimi, Mısır'ın kaybedilmemesi için isteklerini kısmen kabul etmiş ancak kendi prestijini ve önemli gelir kaynaklarından biri olan Süveyş Kanalı'nı geri almak için İsrail'e saldırması ve Ortadoğu'yu istikrarsızlaştırmasını da önlemek için tedbirler almaya çalışmıştır. Bu tedbirler kapsamında verdiği silahların Sovyet askeri personeli kontrolünde olması ve kullanılması şartını koymuştur. Böylece hem Mısır'ın bunları kullanmasını hem de Sovyetlerle çatışmayı göze alamayacak İsrail'in bunları yok etmesini önlemeyi ve gerginliğin azalmasını sağlamayı amaçlamıştır. Bu noktada ABD yönetimi içindeki ayrılık var olmaya devam etmiştir. Dışişleri Bakanlığı, İsrail'in çatışmayı tırmandırması ve Nasır'ın devrilmesi çağrısını kışkırtıcı bir eylem olarak görmüşken Kissinger, Sovyetlerin girişimlerinin savunmaya yönelik pasif eylemler olduğunu iddia etmiştir. Buna rağmen Kissinger'e göre Sovyet tehditleri savunmaya yönelik olsa da mücadele edilmesi gereken stratejik bir tehdit olma özelliğini kaybetmemektedir. Sovyetler Birliği, son tahlilde bölgedeki askeri mevcudiyetini etkisini arttırmak için başarılı bir şekilde kullanmakta ve elde ettiği etki ile ABD'yi Ortadoğu'dan uzaklaştırmaya çalışmaktadır (Kissinger, 1979, s. 579-580). Bu da ABD açısından kabul edilebilecek bir durum değildir.

Ortaya çıkan bu jeopolitik durum sonucunda Nixon yönetimi, Sovyetler Birliği'nin ABD'den kendilerine yönelen tehdidi dengelemeye çalıştıkları noktasını kaçırmış veya bilinçli olarak görmezden gelmiştir. Bu kapsamda Mısır'a artan Sovyet yardımı ciddi bir jeopolitik tehdit olarak kabul edilmiştir (Quandt, 1977, s. 108-109; Breslauer, 1983; Atherton, 1985, s. 688-715). Sonuç olarak, ABD de İsrail'e olan silah sevkiyatını devam ettirmiş ve İsrail'in saldırı kabiliyetini arttırmıştır (Whetten, 1974, s. 94). 1970 yılı yazında ABD, Yıpratma Savaşı'nı sonlandırmak için diplomatik bir girişimde bulunmuştur. Bu çatışma hem İsrail, hem Mısır hem de Süveyş Kanalı'nın fiilen savaş alanı haline gelmesi sebebiyle dünyanın geri kalanı için oldukça maliyetli olmaya başlamıştır zira Süveyş Kanalı'nın kapanması deniz ticaretinin maliyetini arttırmıştır. Ek olarak Tırmandırma Savaşı, İsraili ve Sovyet pilotların karşı karşıya gelmesine sebep olmuştur. Bu gergin ortamda, ABD'ye ek olarak Sovyetler Birliği de barış antlaşması tesisi girişimlerine devam etmiştir. Sovyetlerin baskısı ve girişimleri sonucunda sonbaharda Nasır geri adım atmak zorunda kalmış ve Mısır'ın ABD barış planını (Rogers Planı) kabul ettiğini duyurmuştur (Whetten, 1974, 106-107, 115). Sovyetler, Nasır'ın tekrar politika değişikliğine gitmemesi için Mısır'dan gelen silah taleplerini geri çevirmiştir. Bu tutumları ABD'nin İsrail'e olan silah satışının devam etmesine rağmen değişmemiştir (Saunders, 1988, s. 557). Mısır'ı kontrol altında tutan Sovyetler Birliği yönetimi, aynı yıl içinde İsrail ile görüşmelerde de bulunmuştur. İsrail'le olan diplomatik

ilişkilerin geliştirilmesi, ülkeye olan Yahudi göçüne tekrar izin verilmesi ve İsrail'in güvenliğinin garanti altına alınması gibi cazip önerilerine rağmen, Arapların tepkisinin azaltılması için 1967 öncesi sınırlara geri dönülmesi talepleri yüzünden İsraililer, Sovyet teklifini kabul etmemiştir (Slater, 1990/1991, s. 573).

İsrail'in Sovyet önerilerini hiç düşünmeden reddetmesi işleri ABD açısından oldukça kolaylaştırmıştır. Bununla birlikte Sovyetler girişimlerinden vazgeçmemiştir. 1972 yılında ABD ile Sovyetler Birliği arasında yapılan konferansta, dönemin Sovyetler Birliği Komünist Partisi genel Sekreteri L. Brejnev, Nixon ve Kissinger'i yeni bir Arap-İsrail savaşının sebep olacağı riskler ve tehlikeler konusunda uyarılmış ve bu türden bir durumun ortaya çıkmasının önüne geçmek için tarafların bir an önce görüşmelere başlaması gerektiğini ifade etmiştir (Garthoff, 1985). Bunun üzerine konferansta Kissinger ve Sovyet Dışişleri Bakanı Andrei Gromiko bir araya gelmiş ve Arap-İsrail anlaşmazlığının barışçı yollardan çözümü için uygulanacak genel çalışma prensiplerinin tespiti üzerinde uzlaşmaya varmıştır. Görüşülmesi istenen prensipler kapsamında Sovyetler, Araplarla İsrail arasında sınır düzenlemesi talebini gündeme getirmiştir. Ancak ilk başta yapılan bu öneriyi Sovyetler bir daha hiç dile getirmemiştir. Zaten Kissinger de Sovyet önerilerinin hepsini toptan reddetmiştir (Slater, 1990/1991, s. 573). Görüşmelerden bir sonuç çıkmadığını gören Mısır ve Suriye ise Ortadoğu'da İsrail lehine şekillenen dengeyi bozmak için İsrail'e karşı sınırlı bir savaş başlatmak yönünde karar almıştır. Bunun sonucunda da 1973 yılında yaşanan ve Ortadoğu'daki dengeyi yeniden şekillendiren Ramazan/Yom Kippur Savaşı yaşanmıştır. Daha sonra ortaya çıkan belgelerin gösterdiği üzere 1973 Savaşı ve ABD-Sovyetler Birliği gerginliği önlenebilecek bir olaydır. ABD ve İsrail, Mısır ve kısmen de Sovyetler Birliği'nin girişimlerini görmezden gelmiştir. Zira İsrail yönetimi, Ortadoğu'da artık tam kontrolü sağladığını ve Arapların hiçbir askeri seçeneğinin kalmadığını, tek seçeneklerinin mevcut durumu kabullenmek olduğuna kendisini inandırmıştır. Bu noktada süregiden ve sıklıkla tıkanan diplomatik süreci de kendisi açısından zararsız hatta faydalı bir durum olarak görmüş, bu sayede işgal ettiği yerleri tamamen ilhak etmesi için gereken zamanı kazandığını düşünmüştür. Bu yaklaşımı ABD de desteklemiştir zira statükonun devamı o sırada Vietnam'la meşgul olan ve Ortadoğu bölgesine ek askeri güç ve kaynak ayırmak istemeyen ABD'nin çıkarları ile uyumlu olmuştur. Bu yüzden ABD, 1960'ların sonu ile 1970'lerin başına denk gelen dönemde Ortadoğu'daki en önemli müttefiki haline gelen İsrail'i askeri ve mali açıdan desteklemiş, Arap-İsrail anlaşmazlığı ile ilgili girişimleri de sürüncemede kalmasına müsaade etmiştir (Slater, 1990/1991, s. 574).

Anlaşmazlığın Çözümüne Yönelik Artan Diplomatik Girişimler

Arap-İsrail anlaşmazlığı konusunda 1973 Savaşı'ndan sonraki dönemde Sovyetler Birliği'nin niyetini anlamak isteyen ABD yönetimi, Cenevre Konferansında bu konuda yeni önerileri görüşmeye hazır olduğu izlenimini yaratma yolunu seçmiştir. Ancak başta Kissinger olmak üzere ABD yönetimi yeni bir çözüm girişimine istekli olmamıştır. O dönemde ABD yönetiminin düşüncesi, ABD'nin çıkarları ile uyumlu bir çözüm ve barış antlaşmasına varılması olmuştur. Bu amaçla barışçı görünümün korunması için ABD, Cenevre Konferansının toplanmasına destek vermiştir ancak bununla birlikte Sovyetler Birliği'ni kademe kademe süreçten dışlamaya da çalışmıştır (Atherton, 1985, s. 698-700). Ancak Sovyetler Birliği çok fazla marjinalleştirilememiştir. Üstelik süreçten dışlanma çabasını fark eden Sovyet yönetimi bu tutumu sert bir dille eleştirmiştir (Kissinger, 1982, s. 943-944). Bu noktada Kissinger'in Sovyetler Birliği'nin amaçlarını yanlış yansıtmaması sonucunda 1970'li yılların başlarında bir dizi fırsat daha kaçırılmıştır.

Arap-İsrail anlaşmazlığının çözümü noktasında yeni çözüm önerisi 1976 yılı Ekim ayında Sovyetler Birliği'nden gelmiştir. Bir kez daha Sovyetler, 25'inci Komünist Parti Kongresi'nde ilan edilen ve 1977 Mart ayında uygulamaya konulan yeni dış politika vizyonu kapsamında soruna çözüm için bir öneri hazırlamıştır. Ancak hazırlanan öneri yine BMGK'nın 242 sayılı kararını temel almış ve daha önceki Sovyet önerileri ile ABD'nin Rogers Planı'ndan esinlenmeler ve izler içermiştir. Bunlar kısaca şöyledir:

- Taraflar arasındaki savaş halinin sonlandırılması,
- İsrail'in işgal etmiş olduğu topraklardan peyderpey çekilmesi ve sonrasında taraflar arasındaki ilişkilerin normalleşmesi,
- Tarafların birbirlerinin egemenlikleri, toprak bütünlükleri ve siyasi bağımsızlıklarını tanıyacakları ve saygı duyacakları yönünde çok taraflı bir açıklama,
- BM Barış Gücü tarafından korunup, denetlenecek askerden arındırılmış bölgelerin tesisi,
- Anlaşmazlığın çözümü için süper güçler tarafından verilecek ortak bir garanti (Slater, 1990/1991, s. 575).

Bu sayılanlara ek olarak Brejnev, süper güçlerin Ortadoğu'daki silahlanma yarışının sınırlandırılması için gerekli tedbirlerin alınması konusunda bir uzlaşma teklifi de yapmıştır (Golan, 1980, s. 93; Sella, 1981, s. 161-164). Kissinger'den farklı olarak dönemin ABD Başkanı Jimmy Carter ve onun askeri danışmanı Zbigniew Brzezinski ve Dışişleri Bakanı Cyrus Vance, Arap-İsrail

anlaşmazlığı konusuna Sovyetler Birliği ile koordinasyon halinde çözüm bulunacağı konusunda umutlu olmuştur. Carter'in dış politika vizyonunu açıklayan strateji belgesi 1975 tarihli bir Brookings Institution çalışmasından esinlenmiştir (Report of a Study Group, 1975). Bu çalışmaya göre taraflar arasında olası bir sıcak temas ihtimalini en aza indirmek için ABD'nin Sovyetler Birliği'nin Ortadoğu ile ilgili girişimlerine aktif bir şekilde dâhil olması gerekmektedir. Daha önce yapılmaya çalışıldığı gibi Sovyetler Birliği'nin sürecin dışında tutulmaya çalışılması halinde bunu baltalayacağı aşikârdır (Vance, 1983, s. 164). Bu yüzden Vance ve Gromiko arasında görüşmeler başlamış ve görüşmeler sonucunda 1 Ekim 1977'de ABD-Sovyet Ortak Bildirisi yayınlanmıştır. Görüşmelerden ortaya çıkan sonuç ise; süper güçlerin mihmandarlığında Cenevre'de yeni bir barış konferansının toplanmasıdır. Bildiride kabul edilen ana şartlar ise şunlardır:

- İsrail'in 1967 Savaşında işgal ettiği yerlerden çekilmesi,
- Filistin Sorunu'nun çözümü ve Filistin halkının yasal haklarının tanınması,
- Toplantılara Filistin halkının yasal temsilcilerinin de katılması,
- Taraflar arasındaki savaş halinin sonlandırılması, egemenlik, toprak bütünlüğü ve siyasi bağımsızlık ilkesi temelinde barışçıl ilişkilerin tesisi,
- Askerden arındırılmış bölgelerin kurulması ve bu bölgelerde BM Barış Gücü ve askeri gözlemcilerinin yerleştirilmesi,
- ABD ve Sovyetler Birliği'nin bu sayılanları tanınması ve desteklemesi (Slater, 1990/1991, s. 576).

Anlaşmazlığın çözümü noktasında Sovyetler Birliği, FKÖ tarafından idare edilen Filistin Devleti fikrine destek verse de, ortak açıklamada böyle bir devlet ismi zikredilmemiştir. Keza FKÖ, Filistinlilerin tek ve yasal temsilcisi olarak da kabul edilmemiştir. Diğer taraftan ABD'nin konuya yaklaşımı da değişmeye başlamıştır. ABD'nin desteği Filistin halkının yasal çıkarları tabirinden yasal hakları tabirine doğru değişim göstermiştir. Ancak yeni yaklaşım hiçbir zaman tam anlamıyla hayata geçirilememiştir. Sonsöz olarak, Soğuk Savaş döneminin iki büyük devleti olan ABD ve Sovyetler Birliği, dünya genelinde olduğu gibi, önemli doğal kaynakları ve stratejik konumu sebebiyle aralarındaki rekabeti Ortadoğu'ya da taşımış ve bu bölgede de kıyasıya rekabete girmişlerdir. Ancak bu rekabet her zaman kesintisiz bir güç yarışı şeklinde cereyan etmemiştir. Bu duruma en güzel örnek BM'de kabul edilen Filistin paylaşım planıdır. İki devlet Arap-İsrail anlaşmazlığının ilk başlarında cereyan eden 1956 Süveyş Krizi'nde de Fransa-İngiltere ikilisine karşı ortak hareket etmekten çekinmemiştir (Cohen, 1990, s. 199-222; Gerges, 1944, s. 64-71; Ovendale, 1996, s. 140-177; Sayigh ve Shlaim, 1997, s. 156-185; McNamara, 2003, s. 207-239; Petersen, 2006, s. 1-19 ve 60-92; Smith, 2012, s. 42-66; Doran, 2016, s. 186-214). İki devlet ayrıca bir sonuca ulaşmasa da karşılıklı görüşmelerde bulunmaktan da kaçmamıştır zira taraflar bu görüşmelerin, özellikle sıkıntılı konularda gerginliği soğutarak büyümesini önlediğini ve kendilerini istemedikleri bir doğrudan çatışmaya girmekten koruduğunu da görmüştür (Suri, 2003, s. 245-259; Daigle, 2012, s. 19-25; Tudda, 2015, s. 67-93; Jackson, 2019/2020, s. 129-162). Bu yüzden bu yöntem tüm Soğuk Savaş dönemi boyunca uygulanmıştır. Bunun yanında Ortadoğu'ya ek olarak BM de önemli bir mücadele alanı haline gelmiş, bu platformda iki devlet, müttefikleri ile diplomasi ve propaganda çalışmaları yaparak avantaj elde etmeye çalışmıştır (Kochavi, 2024, s. 225). Bu yüzden Arap-İsrail anlaşmazlığı, büyük devletlerin de müdahil olması sebebiyle çoğunlukla güç politikası mücadelesi şeklinde cereyan etmiştir.

Sonuç

Ortadoğu'daki Sovyetler Birliği politika tavır ve tutumları ABD'nin politikalarına göre şekillenmiştir. Ancak Batılı ülkelerdeki yaygın kanı Sovyetler Birliği'nin ABD gibi bölgede etki kurmak ve etki alanını genişletmek istedikleri yönündedir. Bölgede kırk yıldan fazla süren mevcudiyetleri döneminde Sovyetler Birliği, genel kanının aksine yerel devrimci veya Komünist hareketlere büyük bir destek sağlamamıştır. Bu noktada tercihini Sovyet Komünizmi taraftarlarından yana kullanmıştır zira Komünizmin yerel yorumları konusunda Çin'le içine düştüğü görüş ayrılığı ve bunun sonucunda 1969 yılında Amur nehri konusunda yaşanan sınır anlaşmazlığından Sovyet yönetimi kendisine bir dizi ders çıkarmıştır. Ortadoğu'ya tüm tehditlere rağmen doğrudan bir Sovyet müdahalesi de olmamıştır, 1956, 1967 ve 1973 savaşları sırasında müdahil olma tehdidini gündeme getirerek Sovyet yönetimi kısmi denge kurmaya çalışmıştır. Doğrudan Sovyet müdahalesi ABD ile açıktan bir çatışma başlatma ihtimali yüzünden istenmemiştir ancak olası bir İsrail başarısı da bölgedeki statükoyu kökten değiştireceği ve Sovyetler Birliği'nin Ortadoğu'dan atılmasına neden olacağı için askeri müdahale tehditleri ve silah yardımları gibi tedbirler ile engellenmiştir. Ancak Sovyetler Birliği, daha az yetkin ihraç versiyonları da olsa gelişmiş silahlarını, silah yardımı ve satışı kapsamında Ortadoğu'daki müttefiklerine vermede istekli olmamıştır. Nasır'ın emrivakisi gibi durumlarda dahi vermek zorunda kaldığı silahların kontrolünü elinden bırakmamıştır. Bu sayede hem silahlar ile ilgili sızmasını önlemeye çalışmış hem de Arapların kontrolsüz ve plansız bir şekilde İsrail'e saldırarak Ortadoğu'da kırılğan dengeyi altüst etmelerine

engel olmuştur.

Sovyetler Birliği, Ortadoğu bölgesindeki etki alanını genişletmek için Arap-İsrail anlaşmazlığına gerekse de bu anlaşmazlık sonucunda bölgede yaşanan savaş ve çatışmalara, aynı ABD gibi müdahil olmak durumunda kalmıştır. Ancak bu müdahil olma sürecinde haliyle rakip kamptan kendisini ayırtırmak için farklı söylemler, yaklaşım ve politikalar geliştirmeye çalışmışlardır. Bu noktada Sovyetler Birliği yönetimi, Arap-İsrail anlaşmazlığı ve bu anlaşmazlık sonucunda yaşanan çatışmalar nasıl sonuçlanırsa sonuçlansın, ortaya çıkacak sonucun Araplardaki Batı ve sömürge karşıtlığı sebebiyle ABD'nin bölgedeki prestij ve etkisine büyük zarar vereceğini düşünmüştür. Batı ve ABD Ortadoğu'daki dengeyi korumak adına Arap-İsrail anlaşmazlığını canlı tutup, çözümsüz kalmasını tercih ederken Sovyetler Birliği ise bir an önce sonlandırılmasını kendine amaç olarak belirlemiş, bu sayede Batı ile farklılaşma ve bölge ülkelerinin sempatisini kazanmaya çalışma yoluna gitmiştir. Sovyetler Birliği, iki blok arasında ilk başta Avrupa kıtasında başlayıp daha sonra Ortadoğu'ya da taşınan Soğuk Savaş'ta, potansiyel çatışma alanlarına bir yenisini eklememek içinse Arap-İsrail anlaşmazlığına siyasi, diplomatik çözümün en uygun yol olduğunu savunmuştur. Bu tercihte, Sovyetler Birliği'nin Batı propagandasında iddia edildiği gibi saldırgan ve yayılmacı bir güç olmadığı, temelde barış yanlısı olduğu sadece kendini ve çıkarlarını Batı'nın Kapitalizmi ve onu zararlarından korumak için girişimlerde bulunduğu propagandasını yayma isteğinin de etkisi vardır. Anlaşmazlık çözümlenirse Sovyetler Birliği yumuşak gücü ile Ortadoğu bölgesinde etkin olacak ve bunu da kendisi için hayati önemde olan ve dışarıdan gelen tehditlere karşı en hassas olduğu güney sınırında bir çatışma yaşamadan başaracaktır. Ayrıca bu başarısı sayesinde Batı dünyası, Sovyetler Birliği'nin de bir süper güç olduğunu ifade etmek zorunda kalacaktır. Tüm bu saikler, Sovyetler Birliği'nin ve ABD'nin Arap-İsrail çatışmasına dâhli ve sorunu anlamlandırma sürecini etkilemiş ve belirlemiştir. Sonuç olarak, gerek Arap-İsrail anlaşmazlığı, gerekse de bu anlaşmazlık sonucunda bölgede yaşanan savaş ve çatışmalarda büyük devletler müdahil olmak durumunda kalmışlardır. Ancak bu müdahil olma sürecinde haliyle rakip kamptan kendisini ayırtırmak için farklı söylemler, yaklaşım ve politikalar geliştirmeye çalışmışlardır.

Yazar Katkıları: Fikir- M.E.K.; Tasarım- M.E.K.; Denetleme- M.E.K.; Kaynaklar- M.E.K.; Veri Toplanması ve/veya İşlemesi- M.E.K.; Analiz ve/ veya Yorum- M.E.K.; Literatür Taraması- M.E.K.; Yazıyı Yazan- M.E.K.; Eleştirel İnceleme- M.E.K.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazarlar, çıkar çatışması olmadığını beyan etmiştir.

Finansal Destek: Yazarlar, bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Author Contributions: Concept- M.E.K.; Design- M.E.K.; Supervision- M.E.K.; Resources- M.E.K.; Data Collection and/or Processing- M.E.K.; Analysis and/or Interpretation- M.E.K.; Literature Search- M.E.K.; Writing Manuscript- M.E.K.; Critical Review- M.E.K.; Other- M.E.K.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The authors have no conflicts of interest to declare.

Financial Disclosure: The authors declared that this study has received no financial support.

Kaynaklar

- Aronson, S. (1978). *Conflict and Bargaining in the Middle East*. Johns Hopkins University Press.
- Aspaturian, V. V. (1983). Soviet Policy in the Middle East. In H. S. Allen & I. Volgyes (Eds.), *Israel, the Middle East, and US interests*. Praeger.
- Atabay, M. (2016). *Son yüzyılda Türkiye ve Ortadoğu*. Paradigma Akademi Yayınları.
- Atherton, A. (1985). The Soviet Role in the Middle East. *Middle East Journal*, 39(4), 688-715.
- Bar-Siman-Tov, Y. (1987). *Israel, the Superpowers, and the War in the Middle East*. Praeger.
- Bileydi Koç, M. (2006). *İsrail Devleti'nin Kuruluşu ve Bölgesel Etkileri (1948-2006)*. Güniz Yayıncılık.
- Brecher, M. (1974). *Decisions in Israel's Foreign Policy*. Oxford University Press.
- Breslauer, G. W. (1983). Soviet Policy in the Middle East, 1967-1972. In A. A. George (Ed.), *Managing US-Soviet Rivalry*. Boulder, CO: Westview.
- Breslauer, G. W. (1990). On Collaborative Competition. In G. W. Breslauer (Ed.), *Soviet Strategy in the Middle East* (pp. 3-22). Unwin Hyman.
- Brown, L. C. (1984). *International Politics and the Middle East*. Princeton University Press.
- Calhoun, R-D. (2007). Arming David: The Haganah's Illegal Arms Procurement Network in the United States, 1945-49. *Journal of Palestine Studies*, 36(4), 22-32. <https://doi.org/10.1525/jps.2007.36.4.22>
- Cohen, M. (1990). *Truman and Israel*. University of California Press.
- Curanović, A. (2021). *The Sense of Mission in Russian Foreign Policy*. Destined for Greatness! Routledge.
- Daigle, C. (2012). *The Limits of Détente: The United States, The Soviet Union, and the Arab-Israeli Conflict, 1969-1973*. Yale University Press.
- Doran, M. (2016). *Ike's gamble: America's Rise to Dominance in the Middle East*. Free Press.
- Evron, Y. (1973). *The Middle East: Nations, Superpowers and Wars*. Praeger.
- Gerges, F. A. (1994). *The Superpowers and the Middle East: Regional and International Politics, 1955-1967*. Westview Press.
- Freedman, R. O. (1982). *Soviet Policy Toward the Middle East Since 1970* (3rd ed). Praeger.
- Freedman, R. O. (1987). Soviet Policy Toward the Middle East. *Proceedings of the Academy of Political Sciences*, 36(4), 176-197. <https://doi.org/10.2307/1173842>
- Friedgut, T. H. (1984). The Soviet Union in the Middle East. In I. Stockman-Shomron (Eds.), *Israel, the Middle East, and the Great Powers*. Shikmona Publishing Co.
- Garthoff, R. (1985). *Detente and Confrontation*. The Brookings Institution.
- Giancola, A. (2013). "The Amber Light": Regional and Superpower Politics in the 1967 Arab-Israeli War. *Prandium-The Journal of Historical Studies*, 2(1), 19-24.
- Glassman, J. (1981). *Arms for the Arabs*. Johns Hopkins University Press.
- Golan, G. (1977). *Yom Kippur and After*. Cambridge University Press.
- Golan, G. (1980). *The Soviet Union and the Palestine Liberation Organization*. Praeger.
- Gorbachev, M. (1987). *Perestroika: New Thinking for Our Country and the World*. Harper & Row.
- Haggai, F., Zdeněk, K. & Goldstein, Y. (2017). The First Israeli Weapons Procurement Behind the Iron Curtain: The Decisive Impact on the War of Independence. *Israel Studies*, 22(3), 125-152. <https://doi.org/10.2979/israelstudies.22.3.06>
- Halliday, F. (1981). Soviet Policy in the Arc of Crisis. Institute for Policy Studies.
- Harkavy, R. (1979). Strategic Access, Bases and Arms Transfers. In M. Leitenberg and G. Sheffer (Eds.), *Great Power Intervention in the Middle East*. Pergamon Press.
- Heikal, M. (1978). *The Sphinx and the Commissar*. Harper & Row.
- Herrmann, R. (1987). Soviet Policy and the Arab-Israeli Conflict: Actions, Patterns, and Interpretations. *Political Science Quarterly*, 102(3), 417-440. <https://doi.org/10.2307/2151401>
- Hunter, R. A. (1988/1989). Seeking Middle East Peace. *Foreign Policy*, 73, 3-21.
- Hurewitz, J. C. (1969). *The Soviet-American Rivalry*. Columbia University Press.
- Jabber, P. & Kolkowicz, R. (1981). The Arab-Israeli Wars of 1967 and 1973. In S. S. Kaplan (Ed.), *Diplomacy of Power*. Brookings Institution.
- Jackson, G. (2019/2020). Who Killed Détente? The Super Powers and the Cold War in the Middle East, 1969-1977. *International Security*, 44(3), 129-162. https://doi.org/10.1162/isec_a_00369
- James, L. M. (2012). Egypt: Dangerous Illusions. In Wm. R. Louis & A. Shlaim (Eds.), *The 1967 Arab-Israeli War: Origins and Consequences* (pp. 56-78). Cambridge University Press.
- Johnson, L. B. (1971). *The Vantage Point*. Popular Library.

- Karsh, E. (1985). *The Cautious Bear: Soviet Military Engagement in Middle East Wars*. Westview.
- Karsh, E. (1988). *The Soviet Union and Syria*. Royal Institute of International Affairs.
- Kass, I. (1978). *Soviet Involvement in the Middle East*. Westview.
- Killioğlu, M. E. (2023). Sovyetler Birliği'nin Akdeniz Politikası ve 1973 Ramazan/Yom Kippur Savaşı. *Artvin Çoruh Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(2), 480-499. <https://doi.org/10.22466/acusbd.1388297>
- Kissinger, H. (1979). *White House Years*. Little, Brown.
- Kissinger, H. (1982). *Years of Upheaval*. Little, Brown.
- Klinghoffer, A. J. (1985). *Israel and the Soviet Union*. Westview.
- Kochavi, A. J. (2024). Unsuccessful Effort of the Superpowers to Settle the Arab-Israeli Conflict in the Aftermath of the Six-Day War: The Gromyko-Goldberg Agreement. *The Journal of the Middle East and Africa*, 15(3), 223-248. <https://doi.org/10.1080/21520844.2024.2374658>
- Kolkowicz, R. (1973). Soviet Policy in the Middle East. In M. Confino & S. Shamir (Eds.), *The USSR and the Middle East* (pp. 77-88). John Wiley.
- Krammer, A. (1973). Soviet Motives in the Partition of Palestine, 1947-48. *Journal of Palestine Studies*, 2(2), 102-119. <https://doi.org/10.2307/2535483>
- Krammer, A. (1974). *The Forgotten Friendship-Israel and the Soviet Bloc, 1947-53*. University of Illinois Press.
- Lall, A. (1968). *The UN and the Middle East Crisis, 1967*. Columbia University Press.
- Laqueur, W. (1959). *The Soviet Union and the Middle East*. Routledge & Kegan Paul.
- Laqueur, W. (1969). *The Struggle for the Middle East*. Macmillan Press.
- MacFarlane, S. N. (1985). The Soviet View of the Utility of Force in the Third World. In P. Marantz and B. S. Steinberg (Eds.), *Superpower Involvement in the Middle East* (pp. 3-30). Boulder, CO: Westview.
- MacFarlane, S. N. (1987a). The Middle East in Soviet Strategy. In A. Braun (Ed.), *The Middle East in Global Strategy*. Boulder, CO: Westview.
- MacFarlane, S. N. (1987b). The Soviet Union and Conflict Management in the Middle East. In G. Ben-Dor and D. B. Dewitt (Eds.), *Conflict Management in the Middle East*. Lexington, MASS: Heath.
- McNamara, R. (2003). *Britain, Nasser and the Balance of Power in the Middle East, 1952-1967: From the Egyptian Revolution to the Six-Day War*. Frank Cass.
- MccGwire, M. (1987). *Military Objectives in Soviet Foreign Policy*. Brookings Institution.
- Miller, B. (1987). Perspectives on Superpower Crisis Management and Conflict Revolution in the Arab-Israeli Conflict. In G. Ben-Dor and D. B. Dewitt (Eds.), *Conflict Management in the Middle East* (pp. 247-284). Lexington, MASS: Heath.
- Neff, D. (1984). *Warriors for Jerusalem*. Simon & Schuster.
- O'Ballance, V. (1997). *No Victor No Vanquished: The Arab-Israeli War, 1973*. Presidio Press.
- Ovendale, R. (1996). *Britain, The United States, and the Transfer of Power in the Middle East, 1945-1962*. Leicester University Press.
- Petersen, T. T. (2006). *The Decline of the Anglo-American Middle East, 1961-1969*. Sussex Academic Press.
- Primakov, E. M. (1988). Soviet Policy Towards the Arab-Israeli Conflict. In William Quandt (Ed.), *The Middle East: Ten Years After Camp David* (pp. 387-407). Brookings Institution.
- Quandt, W. (1977). *Decade of Decisions*. University of California Press.
- Ra'anana, U. (1980). *The USSR Arms the Third World*. M.I.T. Press.
- Report of a Study Group. (1975). *Toward Peace in the Middle East*. The Brookings Institution.
- Rizvi, N. (1989). Soviet Peace Initiative in the Middle East. *Strategic Studies*, 12(3), 22-24.
- Ross, D. (1987). Soviet Decisionmaking for the Middle East. S. F. Wells, Jr. and M. A. Bruzonsky (Eds.), *Security in the Middle East*. Boulder, CO: Westview.
- Rubin, B. (1990). Reshaping the Middle East. *Foreign Affairs*, 69(3), 131-146. <https://doi.org/10.2307/20044405>
- Sachar, H. M. (2010). *Israel and Europe: An Appraisal in History*. Knopf Doubleday Publishing Group.
- Sadat, A. (1977). *In Search of Identity*. Harper and Row.
- Safran, N. (1981). *Israel, the Embattled Ally*. Harvard University Press.
- Saunders, H. (1988). Regulating Soviet-U.S. Competition and Cooperation in the Arab-Israeli Arena. In A. L. George, P. J. Farley & A. Dallin (Eds.), *US.-Soviet Security Cooperation*. Oxford University Press.
- Sayigh, Y. & Shlaim, A. (Eds.). (1997). *The Cold War and the Middle East*. Clarendon Press.
- Sella, A. (1981). *Soviet Political and Military Conduct in the Middle East*. St. Martin's Press.
- Shlaim, A. (1987). Britain and the Arab-Israeli War of 1948. *Journal of Palestine Studies*, 16(4), 50-76. <https://doi.org/10.2307/2536720>

- Slater, J. (1987). Dominoes in Central America. *International Security*, 12(2), 105-134.
- Slater, J. (1990/1991). The Superpowers and an Arab-Israeli Political settlement: The Cold War Years. *Political Science Quarterly*, 105(4), 557-577. <https://doi.org/10.2307/2150935>
- Slonim, S. (1979). The 1948 American Embargo on Arms to Palestine. *Political Science Quarterly*, 94(3), 495-514.
- Smith, S. C. (2012). *Ending Empire in the Middle East: Britain, the United States and Post-War Decolonization, 1945-1973*. Routledge.
- Spechler, D. R. (1979). The Soviet Union in the Middle East: Problems, Policies, and Prospective Trends. In Y. Roi (Ed.), *The Limits to Power: Soviet Policy in the Middle East* (pp. 331-365). Croom Helm.
- Spechler, D. R. (1986). The USSR and Third-World Conflicts. Domestic Debate and Soviet Policy in the Middle East, 1967–1973. *World Politics*, 38(3), 435-461. <https://doi.org/10.2307/2010201>
- Spiegel, S. L., Heller, M. A. & Goldberg, J. (1988). *The Soviet-American Competition in the Middle East*. Heath.
- Suri, J. (2003). *Power and Protest: Global Revolution and the Rise of Détente*. Harvard University Press.
- Swarc, A. (2011). The early French Connection to Israel. *Jewish Historical Studies*, 43, 159-187.
- Talbbott, S. (Ed.). (1974). *Khrushchev Remembers*. Little, Brown.
- Tillman, S. P. (1982). *The United States and the Middle East*. Indiana University Press.
- Tudda, C. (2015). *Cold War Summits: A History, from Potsdam to Malta*. Bloomsbury Academic.
- Walt, S. M. (1987). *The Origins of Alliances*. Cornell University Press.
- Vance, C. (1983). *Hard Choices*. Simon and Schuster.
- Zamir, M. (2010). "Bid" for Altalena: France's Covert Action in the 1948 War in Palestine. *Middle Eastern Studies*, 46(1), 17-58. <https://doi.org/10.1080/00263200903432258>
- Zbavitelová, G. (2020, November 30). The Czech Arms That Saved Israel. The Jerusalem Post. Ekim 20, 2024 tarihinde <https://www.jpost.com/international/the-czech-arms-that-saved-israel-650710> adresinden alındı.
- Ziv, G. (2010). Shimon Peres and the French-Israeli Alliance, 1954-1959. *Journal of Contemporary History*, 45(2), 406-429. <https://doi.org/10.1177/0022009409356915>
- Zweig, F. (1969). *Israel: The Sword and the Harp*. Heinemann.

Extended Abstract

On 29 November 1947, the newly established United Nations (UN) convened to discuss the situation of the British Mandate in Palestine. After the meeting, Britain decided to end its rule in the region and the Partition Plan, which envisaged dividing the region between two states, the Israel and Palestine, was accepted. While the Jews in Palestine welcomed this development, the Arabs opposed this situation and did not accept it. In May 1948, after the Jews in Palestine declared independence under the name of Israel, the Arab-Israeli conflict and the first Arab-Israeli War officially started. This conflict and the wars it caused deeply affected the region and world politics in the second half of the 20th century. During this period, the division of the world into rival camps between the USA and the Soviet Union, also affected the Middle East and the Arab-Israeli conflict. The rivalry and tension between the two states, called the Cold War, was carried into the region.

In the period from the end of World War II until the collapse of the Soviet Union in 1989, the Arab-Israeli conflict was one of the areas of competition between the United States and the Soviet Union. According to the opinion of US policy makers during this period, the Soviet Union often tried to use the Arab-Israeli conflict to destroy the influence of Western countries, especially the United States, in the Middle East. Therefore, the influence of the Soviet Union in the region has been accepted by the Western world as the biggest obstacle to reaching a reasonable and mutually acceptable solution to the conflict. For this reason, the USA opposed almost all of the proposals coming from the Soviet Union, which were claimed to be aimed at solving the problems in the Middle East, and tried to exclude the Soviet Union from diplomatic initiatives. This policy of the USA was partially successful and the influence of the Soviet Union in the Middle East was limited. The Soviet Union also employed the similar policies towards the USA. During the Cold War, the United States and the Soviet Union extended their rivalry to the Middle East due to their important natural resources and strategic location, and entered into fierce competition in this region as well. However, this competition has not always been an uninterrupted power race. The two states also held mutual talks, even though they were aware that they would not reach to any results, but the parties saw that these talks protected them from an unwanted direct conflict, especially on problematic issues.

As we mentioned before, the policy and the attitudes of the Soviet Union in the Middle East were shaped according to the policies of the United States. At first, there was no sufficient indication that the Soviets had expansionist or aggressive aims towards the Middle East. Instead, the common belief in Western countries is that they want to establish influence in the region like the USA. During their 40-year presence in the region, the Soviet Union did not provide major support to local revolutionary or Communist movements, contrary to popular belief. At this point, they chose the supporters of Soviet Communism sympathisers because the Soviet administration had learned of lessons from its experience with China regarding local interpretations of Communism. Despite all the threats, there was no direct Soviet intervention in the Middle East. Direct Soviet intervention was not desired because of the possibility of starting an open conflict with the United States, but a possible Israeli success was prevented by measures such as threats of military intervention and arms aid, as it would radically change the status quo in the region and cause the Soviet Union to be expelled from the Middle East. In order to expand its sphere of influence in the Middle East region, the Soviet Union had to intervene in the Arab-Israeli conflict, as well as in the wars and conflicts in the region as a result of this conflict, just like the USA. However, during this involvement process, they naturally tried to develop different discourses, approaches and policies in order to differentiate themselves from the rival camp. The West and the USA preferred to keep the Arab-Israeli conflict alive and remain unresolved in order to maintain the balance in the Middle East, the Soviet Union set its goal to end it as soon as possible, thus trying to differentiate with the West and gain the sympathy of the countries in the region. The Soviet Union argued that a political and diplomatic solution to the Arab-Israeli conflict was the most appropriate way in order not to add a new one to the potential conflict areas in the Cold War, which first started in the European continent between the two blocs and then moved to the Middle East.